

**ДРУГИ И ТРЕЋИ ПЕРИОДИЧНИ ИЗВЈЕШТАЈ
О СПРОВОЂЕЊУ КОНВЕНЦИЈЕ О ПРАВИМА ЛИЦА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ
У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ**

**По члану 35.
Конвенције о правима лица са инвалидитетом**

Фебруар 2020. године

САДРЖАЈ:

СКРАЋЕНИЦЕ.....	3
УВОД.....	4
А. ОПШТИ ПРИНЦИПИ И ОБАВЕЗЕ (ЧЛАНОВИ ОД 1. ДО 4)	4
Б. КОНКРЕТНА ПРАВА (ЧЛАНОВИ ОД 5. ДО 30)	7
Члан 5. Једнакост и забрана дискриминације.....	7
Члан 6. Жене са инвалидитетом.....	8
Члан 7. Дјеца са инвалидитетом.....	10
Члан 8. Подизање свијести.....	12
Члан 9. Приступачност.....	13
Члан 11. Ризичне ситуације и хуманитарне катастрофе.....	15
Члан 12. Једнакост пред законом.....	16
Члан 13. Приступ правосуђу.....	16
Члан 14. Слобода и безбједност лица.....	17
Члан 15. Слобода од мучења или суровог, нечовјечног или понижавајућег поступања или кажњавања.....	18
Члан 16. Слобода од израбљивања, насиља и злостављања.....	19
Члан 17. Заштита интегритета лица.....	21
Члан 19. Независно живљење и укљученост у заједницу.....	22
Члан 20. Лична покретљивост.....	23
Члан 21. Слобода изражавања и мишљења и приступ информацијама.....	24
Члан 23. Поштовање дома и породице.....	26
Члан 24. образовање.....	26
Члан 25. Здравље.....	32
Члан 27. Рад и запошљавање.....	33
Члан 28. Одговарајући животни стандард и социјална заштита.....	35
Члан 29. Учешће у политичком и јавном животу.....	36
Члан 30. Учествовање у културном животу, рекреацији, разоноди и спорту.....	36
Ц. КОНКРЕТНЕ ОБАВЕЗЕ (ЧЛАНОВИ ОД 31. ДО 33)	37
Члан 31. Статистика и прикупљање статистичких података.....	37
Члан 33. Примјена и праћење примјене Конвенције на националном нивоу.....	38
Д. ПРИЛОЗИ	39

СКРАЋЕНИЦЕ

БиХ	Босна и Херцеговина
ФБиХ	Федерација Босне и Херцеговине
РС	Република Српска
БДБиХ	Брчко дистрикт Босне и Херцеговине

УВОД

1. Други и трећи периодични извјештај о спровођењу Конвенције о правима лица са инвалидитетом у Босни и Херцеговини информисао је за период од почетка 2013. до краја 2019. године. Извјештај приказује остварени напредак за извјештајни период и одговара на препоруке Комитета из априла 2017. године.

А. ОПШТИ ПРИНЦИПИ И ОБАВЕЗЕ (ЧЛАНОВИ ОД 1. ДО 4)

2. На нивоу институција БиХ је усвојен формални механизам консултација кроз интернетску платформу eKonsultacije¹, који је успостављен с циљем укључивања представника цивилног друштва и грађана у креирање и спровођења јавних политика које су у надлежности институција БиХ, што је у складу са европским стандардима и интеграцијама. На нивоима ентитета и кантона не постоји слична платформа за обавезне консултације.

3. Надаље, формалне и неформалне консултације такође спроводи Вијеће за лица са инвалидитетом БиХ, а које је стучно и савјетодавно тијело Савјета министара БиХ задужено за праћење права лица са инвалидитетом у БиХ. Рад Вијећа је врло транспарентан и на сједнице се редовно позивају различите организације лица са инвалидитетом из различитих региона БиХ, те се на тај начин умрежавају и спроводе консултације између Вијећа и других организација. Министарство за људска права и избјеглице БиХ, заједно са Вијећем за лица са инвалидитетом БиХ, редовно обиљежава 3. децембар, Међународни дан лица са инвалидитетом, те се на ове скупове позивају сви релевантни представници владиног и невладиног сектора и међународних организација, како би се партнерски консултовали те дошли до закључака и приједлога могућих рјешења у питањима од значаја за ову популацију.

4. Влада ФБиХ је у 2017. години формирала Интерресорно и интересорско координационо тијело Владе ФБиХ за праћење, усмјеравање и извјештавање о реализацији активности Стратегије за унапређење права и положаја лица са инвалидитетом у ФБиХ (2016-2021), а које је састављено од представника релевантних институција и два представника организација лица са инвалидитетом.

5. Влада РС именовала је Интерресорно тијело Владе РС² за подршку лицима са инвалидитетом састављено од представника министарстава и представника удружења лица са инвалидитетом, које има основну улогу креатора политике и стратегије о инвалидности. Одлуком о додјели статуса удружења од јавног интереса у РС³ утврђен је статус и савезима организација лица са инвалидитетом који су партнери у свим активностима на унапређењу положаја лица са инвалидитетом. Традиционалне организације лица са инвалидитетом и организације по типу инвалидности проглашене су организацијама од јавног интереса за РС. Влада РС је донијела Смјернице за поступање републичких органа управе о учешћу јавности и консултацијама у изради закона⁴ који уређује редовне консултације које укључују и организације лица са инвалидитетом. Консултације о закону се спроводе у фази израде нацрта, с тим да обрађивач закона може прихватити или одбацити примједбе и сугестије на преднацрт закона уз образложење.

6. Генерално, надлежна министарства на свим нивоима власти код доношења различитих политика, стратегија, правних аката и извјештаја од интереса за ову популацију, од почетка њихове израде и кроз јавне консултације, укључују релевантне представнике организација лица са инвалидитетом по потреби и динамици доношења тих аката.

7. Битно је поменути да у БиХ постоје и савези удружења лица са инвалидитетом који су дугогодишњи партнери институцијама, а то су Вијеће организација лица са инвалидитетом ФБиХ (ВОЛСИ ФБиХ) и

¹ <https://ekonsultacije.gov.ba/>

² Нови сазив („Службени гласник Републике Српске“, бр. 88/19) има задатак да интензивније ради на имплементацији Стратегије РС

³ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 100/06, 117/10 и 7/16

⁴ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 123/08

Координациони одбор инвалидских организација РС (КООИРС). Они окупљају велики број удружења и савеза који су формиран по врсти инвалидитета.

8. Надлежна министарства издвајају, у складу са буџетским могућностима, значајна финансијска средства за подршку организацијама лица са инвалидитетом⁵ кроз различите грантове и средства игара на срећу. С друге стране, организације сматрају да су та средства симболична и недовољна за њихово адекватно функционисање. Такође, одређена средства се издвајају и на нивоима појединих локалних заједница, тако да поједине локалне заједнице пружају добру финансијску подршку, док неке заједнице не издвајају ништа.

9. Надлежне институције генерално сматрају да већина организација немају довољно изграђене ресурсе и не располажу са адекватним материјално-техничким, просторним и кадровским условима за рад. Низак ниво образовне структуре лица са инвалидитетом и мали избор високообразованих стручних кадрова који су спремни да активно учествују у раду организација додатно оптерећују стање.

10. Агенција за равноправност полова БиХ (АРП БиХ) и ентитетски гендер центри кроз свој рад подржавају рад организација које окупљају жене са инвалидитетом или мајке дјеце са инвалидитетом. Тако је у 2013. години из средстава програма FIGAP подржан Пројекат „Мајке дјеце са посебним потребама као равноправни грађани друштва“ Удружења грађана „СНАГА“ - Мостар, а из буџета АРП БиХ у 2016. години Пројекат под називом „Жене и дјевојчице са инвалидитетом имају право на живот без насиља“ Удружења за унапређење и културу живљења „БОНАВЕНТУРА“ из Сарајева. У Бањалуци је 2015. године одржана Прва конференција жена са инвалидитетом у БиХ, на иницијативу хуманитарне организације „Партнер“ и уз подршку Пројекта TACSO у БиХ, с циљем оснаживања жена са инвалидитетом, њиховог умрежавања и информисања о помоћи коју им могу пружити институције у БиХ.

11. Гендер центар РС подржао је један пројекат Организације ампутираца „УДАС“ под називом „Алтернатива жртве је самосталност“, у оквиру којег је подржано и промовисано ликовно стваралаштво умјетница са инвалидитетом и израђено и изложено 38 умјетничких радова. Такође, током 2014. године подржао је и посебан програм Специјалне библиотеке за слијепу и слабовида лица РС под називом „Од хобија до хљеба“.

12. Гендер центар ФБиХ је у 2013. години, из средстава програма FIGAP, пружио подршку Удружењу оболелих од полиомијелитиса, повреде мозга и кичмене мождине Средњобосанског кантона за реализацију пројекта „Сензомоторичка интеграција“.

13. Такође, више невладиних организација су из различитих донаторских средстава реализовале пројекте са акцентом на жене и дјевојчице са инвалидитетом, а то су Женска мрежа БиХ, Фондација „ЦУРЕ“, Удружење „Жене женама“, Удружење за цивилне иницијативе „Глас“ - Прозор-Рама и World Vision у БиХ у партнерству са Организацијом ампутираца „УДАС“ РС.

14. Тренутно су на снази „Стратегија за унапређење права и положаја лица са инвалидитетом у ФБиХ 2016-2021“ и „Стратегија унапређења друштвеног положаја лица са инвалидитетом у РС 2017-2026“, док БДБиХ и даље нема стратешки докуменат за лица са инвалидитетом.

15. Докуменат „Политика у области инвалидности у БиХ“⁶ даје основне смјернице јачања социјалне укључености лица са инвалидитетом у БиХ. Докуменат је заснован на људским правима и социјалном моделу, што представља свеобухватан приступ питању инвалидности. БиХ нема јединствен концепт, односно закон за заштиту лица са инвалидитетом заснован на људским правима, а ова лица остварују

⁵ Погледати износе у табели у прилогу

⁶ „Сл. гласник БиХ“, бр. 76/08

своја права на нивоима ентитета, кантона и Брчко дистрикта БиХ. Такође, није израђена свеобухватна анализа релевантног законодавства са одредбама Конвенције, али су урађене поједине анализе.

16. Федерално министарство здравства израдило је двије анализе. Прва анализа „Приручник за интервенције социјалне инклузије корисника услуга менталног здравља“ рађена је 2016. и 2017. године, а објављена 2018. године, у сарадњи са Министарством здравља и социјалне заштите у Влади РС и Федералним министарством рада и социјалне политике, уз подршку Пројекта менталног здравља у БиХ. Докуменат обухвата анализу законодавства у сектору социјалне политике и сектору здравства, и то за подручје цијеле БиХ, а у односу на обезбјеђење услова за стварно социјално укључивање категорија грађана као што су лица са менталним сметњама. Законодавство је посматрано кроз призму одредби Конвенције о правима лица са инвалидитетом. При томе су евидентиране потребе за измјеном прописа, али и дефинисане потенцијалне мјере за програме социјалне инклузије који се могу развијати, а за које нема сметњи у важећем правном оквиру. Описане су програмске активности које се могу успостављати у локалној заједници, са фокусом на опоравак и психосоцијалну рехабилитацију лица са менталним поремећајима, дате су практичне смјернице упосленима у социјалној заштити и здравству за спровођење активности промјена у заједници, које ће допринијети бољем квалитету живота ових лица, скрећући пажњу на специфичности инвалидитета узрокованог менталним поремећајима.

17. Друга анализа под насловом „Стандарди за индивидуалну процјену лица са менталним сметњама ради пружања здравствених и социјалних услуга“ рађена је 2017. године у сарадњи са Федералним министарством рада и социјалне политике, уз подршку Пројекта менталног здравља у БиХ, а објављена је у јануару 2018. године. Осим анализе законодавства у сектору социјалне политике и сектору здравства, у погледу услова за боравак лица у социјалним установама, докуменат разрађује критеријуме за процјену могућности функционисања лица са менталним сметњама за живот у заједници. Ради се о анализи која је имала циљ да се сагледа потреба за интервенцијама у важећем правном оквиру, како у смислу одобравања смјештаја у социјалну установу лицима са менталним сметњама тако и у смислу потребе за структурисаном његом током боравка у тој установи.

18. Урађени су амандмани на Закон о спорту БиХ, гдје је по први пут у БиХ регулисано питање равноправног учешћа жена у Савјету за спорт, те забране дискриминације по свим основима, укључујући и инвалидитет.

19. Федерално министарство рада и социјалне политике у извјештајном периоду није донијело нове законе, али је припремило Нацрт закона о јединственим принципима и оквиру материјалне подршке за лица са инвалидитетом у ФБиХ, који је Влада ФБиХ упутила у парламентарну процедуру, али досад није усвојен.

20. Анализа усклађености прописа са одредбама Конвенције у ФБиХ је планирана активност у Стратегији за унапређење права и положаја лица са инвалидитетом у ФБиХ (2016-2021). Координационо тијело Владе ФБиХ за праћење Стратегије затражило је од Министарства за људска права и избјеглице БиХ подршку у смислу израде јединствене методологије за анализу усклађености прописа у БиХ са Конвенцијом, али ово министарство није имало капацитета да одговори на овај захтјев.

21. У оквиру надлежности Федералног министарства за питања бораца и инвалида одбрамбено-ослободилачког рата, у извјештајном периоду донијет је Закон о измјенама и допунама Закона о правима бранилаца и чланова њихових породица ФБиХ⁷, а у припреми су измјене и допуне Закона о правима бранилаца и чланова њихових породица, чија је интенција побољшање социјално-материјалног статуса ових категорија.

22. У РС су у извјештајном периоду извршене измјене и допуне Закона о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању инвалида⁸ и донесен је нови Закон о раду⁹. Такође,

⁷ „Службене новине ФБиХ“, бр. 90/17

⁸ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 82/15

⁹ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 1/16 и 66/18

усвојене су измјене и допуне Закона о социјалној заштити Републике Српске¹⁰, Закона о дјечјој заштити Републике Српске¹¹, Правилника о процјени потреба и усмјеравању дјеце и омладине са сметњама у развоју¹² и Правилника о утврђивању способности лица у поступку остваривања права из социјалне заштите и утврђивања функционалног стања корисника¹³.

23. У 2019. години Главна служба за ревизију јавног сектора Републике Српске спроводила је ревизију ефекта професионалне рехабилитације и запошљавања лица са инвалидитетом, након чега ће услједити измјена Закона о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању инвалида.

24. Брчко дистрикт БиХ је омогућио заштиту лица са инвалидитетом Законом о измјенама и допунама Закона о социјалној заштити¹⁴, заснованог на људским правима у складу са Конвенцијом.

25. Сви наведени закони су дјелимично усклађени са одредбама Конвенције.

Б. КОНКРЕТНА ПРАВА (ЧЛАНОВИ ОД 5. ДО 30)

Члан 5. Једнакост и забрана дискриминације

26. Закон о забрани дискриминације¹⁵ забрањује дискриминацију, између осталог, по основу инвалидитета, те прописује процедуре за њено утврђивање и новчане казне. У свим законима у областима здравства, социјалне и борачко-инвалидске заштите, образовања, културе, спорта итд., постоје генералне одредбе које забрањују дискриминацију по основу инвалидитета, као и санкције за њихово кршење. С друге стране, представници организација сматрају како је примјена ових одредби површна и недоследна, те да се у пракси сусрећу са бројним облицима дискриминације у свим сегментима друштва.

27. У ентитетима и БДБиХ и даље нису израђени и не примјењују се усклађени критеријуми и поступци оцјењивања процента инвалидитета, без обзира на узрок настанка инвалидитета, већ се оцјењивање у свакој области врши према посебним прописима (нератни инвалиди, цивилне жртве рата и ратни војни инвалиди).

28. На иницијативу Федералног министарства рада и социјалне политике, Комисија Института за медицинско вјештачење здравственог стања утврдила је Приједлог правилника о критеријумима и поступку медицинског вјештачења здравственог стања и Листе инвалидитета као његовог саставног дијела. Институт је у складу са законом прибавио потребне сагласности на предметни докуменат од пет министарстава која имају законом утврђено овлашћење за надзор над законитошћу рада Института. Влада ФБиХ усвојила је закључак којим се обавезује Управни одбор Института да након прибављања ових сагласности усвоји предложени правилник и листу инвалидитета, међутим, то до данас није реализовано.

29. У РС је у области рада и запошљавања извршена анализа цјелокупног законодавства о усклађености са одредбом забране дискриминације на основу инвалидитета, укључујући вишеструке и међусекторске дискриминације и исти забрањују дискриминацију по основу инвалидитета због „физичког и менталног здравља и других обиљежја која нису у непосредној вези са природом радног односа“. Још се у називу закона користи појам „инвалид“, јер је тај појам уставна категорија, иако се у свакодневној кореспонденцији и комуникацији користи појам „лице са инвалидитетом“. Принцип разумног прилагођавања у РС није усвојен и наведен као посебан институт, већ се примјењује код запошљавања

¹⁰ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 37/12, 90/16 и 94/19

¹¹ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 114/17, 122/18 и 107/19

¹² „Службени гласник Републике Српске“, бр. 117/12 и 16/18

¹³ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 116/12, 111/13 и 9/17

¹⁴ „Службени гласник БД БиХ“, бр. 21/18

¹⁵ „Службени гласник БиХ“, бр. 59/09 и 66/16

под посебним условима, у погледу прилагођавања радног мјеста и послова које обавља лице са инвалидитетом.

30. Законом о социјалној заштити БДБиХ¹⁶ је уведено право за лица са инвалидитетом на додатак за његу и помоћ другог лица кроз утврђивање зависности од помоћи другог лица, и то по категоријама: потпуна зависност, тешка, умјерена и мала, а врши се на основу Бартеловог индекса активности свакодневног живота. У складу с тим, израђени су усклађени критеријуми, поступци оцјењивања и права у оцјењивању степена зависности од другог лица за сва лица са инвалидитетом, без обзира на узрок инвалидитета, а право се остварује на основу налаза стручне комисије.

31. Из перспективе невладиних организација, различито остваривање права по основу настанка инвалидитета је неприхватљиво, јер се читује у готово свим областима, а посебно су изражена у систему надокнада за туђу помоћ и његу, набавку помагала и рехабилитацију, по којима су ратни војни инвалиди у значајно повољнијем положају.

32. Поред тога, организације из РС сматрају да је потребно извршити измјене у складу са термином „лице са инвалидитетом“, како то дефинише Конвенција, те је потребно измијенити терминологију у Уставу РС, Закону о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању инвалида РС (инвалиди), као и у области образовања гдје се користе различити називи за дјецу са инвалидитетом („Дјеца и омладина са сметњама у развоју“, „Дјеца и омладина са посебним потребама“, „Студенти са посебним потребама“).

33. Принцип разумног прилагођавања није усвојен и наведен као посебан облик дискриминације.

Члан 6. Жене са инвалидитетом

34. Гендер акциони план БиХ (ГАП БиХ) за период 2018-2022. године¹⁷ садржи стратешке циљеве, програме и мјере за остваривање равноправности полова у свим областима друштвеног живота и рада, а који се операционализују и спроводе на годишњем основу на свим нивоима власти у складу са уставним надлежностима. ГАП БиХ утврђује приоритетне и трансверзалне (енгл. *cross-cutting*) области за достизање стратешких циљева, а једна је „Унапређење положаја вишеструко маргинализованих група жена и мушкараца“, што обухвата и жене и мушкарце са инвалидитетом, као и дјевојчице и дјечаке са инвалидитетом. Приликом планирања активности у свим институцијама, неопходно је укључивати и ове трансверзалне области и обратити посебну пажњу на специфичне потребе вишеструко искључених група, односно лица која су изложена вишеструкој дискриминацији, укључујући родне аспекте и проблеме. На овај начин се обезбјеђује да све мјере у оквиру ГАП БиХ, које се спроводе на свим нивоима власти, укључују питања равноправности жена и дјевојчица са инвалидитетом.

35. Путем извјештаја о реализацији Оквирне стратегије за спровођење Конвенције о превенцији и борби против насиља над женама и насиља у породици у БиХ за период 2015-2018. године, приказани су резултати, али и препреке у реализацији, те је закључено да се о заштити од насиља недовољно говори. Када је ријеч о женама са инвалидитетом, стање је још алармантније. Из свих статистичких података о насиљу над женама и насиљу у породици није могуће идентификовати колики број жртава су дјеца или лица са инвалидитетом.

36. Израђена је Компаративна анализа усклађености заштите и превенције од насиља над женама и насиља у породици са Истанбулском конвенцијом, а БиХ је донијела низ законодавних и других мјера за промовисање права жена као и спречавање дискриминације над женама, тако да је законодавство БиХ усклађено са чланом 4. Истанбулске конвенције. Ипак, анализа је показала да специфичне групе, као што су жене са инвалидитетом, немају адекватне услуге у сигурним кућама за смјештај жртава насиља, а

¹⁶ „Службени гласник Брчко дистрикта БиХ“, бр. 01/03, 04/04, 19/07, 2/08, 21/18 и 32/19

¹⁷ „Сл. гласник БиХ“, бр. 89/18

сигурних кућа нема у довољном броју и нису лако доступне свим жртвама насиља у породици на цијелој територији БиХ.

37. У Акциони план за имплементацију Стратегије за превенцију и борбу против насиља у породици за период 2018-2020. ФБиХ укључене су активности које се баве питањима од значаја за лица са инвалидитетом (укључујући и жене и дјевојчице са инвалидитетом), а то су: анализа усклађености Правилника о стандардима за рад и пружање услуга у установама социјалне заштите у ФБиХ са Конвенцијом о правима лица са инвалидитетом, у свјетлу равноправности полова и заштите од насиља у породици; анализа могућности увођења нормативних рјешења за прикупљање података о жртвама и починиоцима насиља у породици који су лица са инвалидитетом те израда и штампање промотивног материјала прилагођеног лицима са инвалидитетом.

38. Закон о основама социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породице са дјецом ФБиХ¹⁸ признаје статус посебне категорије цивилних жртава рата лицима која су преживјела сексуално злостављање и силовање у рату, а која су већином жене.

39. Законом о хранитељству ФБиХ¹⁹ утврђено је да се у оквиру специјализованог хранитељства услуга пружа и дјечи са инвалидитетом.

40. Према Закону о заштити од насиља у породици РС²⁰, посебну помоћ и заштиту ужива жртва која је лице са инвалидитетом. Такође, донесен је и Протокол о поступању у случају насиља, злостављања или занемаривања дјецe²¹, чија је сврха унапређење друштвене бриге за дијете и његову заштиту и обезбјеђивање потребне помоћи у свим ситуацијама када је било које дијете, тако и дијете са инвалидитетом, изложено неком облику насиља или злостављања, на начин да се обезбиједи адекватна и благовремена реакција надлежних институција и служби.

41. Комисија за равноправност полова БДБиХ, приликом обављања својих активности, редовно позива на своје састанке и представнике жена са инвалидитетом. Њихово учешће у раду Комисије је активно и од великог значаја за стварање оквира за активно учешће у процесу борбе против дискриминације по основу инвалидности у свим сегментима живота и доношењу правних аката и одлука.

42. У више наврата Комисија за равноправност полова је одржала састанке, као и округле столове на тему: „Положај жена са инвалидитетом и насиље над женама са инвалидитетом у БДБиХ“. Значајна пажња, путем састанка са медијима, посвећена је и извјештавању медија о питањима насиља у породици, борби против дискриминације, подизању свијести о проблему насиља уопште, а посебно над женама са инвалидитетом. У новом Закону о заштити од насиља у породици БДБиХ²² прописује се заштита од насиља у породици или породичној заједници, а посебну помоћ и заштиту имају жртве које су лица са инвалидитетом.

43. Федерално министарство здравства, у сарадњи са UNFPA и Партнерством за јавно здравље Сарајево, у извјештајном периоду 2015-2018. године, развило је сљедеће документе намијењене упосленицима у здравственим установама, а који се тичу равноправности полова, и то: ресурсни пакет - Јачање одговора система здравства у ФБиХ на родно засновано насиље; тренинг пакет - Јачање одговора система здравства у ФБиХ на родно засновано насиље; приручник „Пружање психосоцијалних услуга жртвама родно заснованог насиља“; пакет за обуку стручњака у области „Пружање психосоцијалних услуга жртвама родно заснованог насиља“; модул: „Пружање психосоцијалног третмана жртвама сексуалног насиља и тортуре у сукобима“ и „Генерички оквир за израду протокола и стандардних оперативних процедура за домове здравља за поступање у случајевима родно заснованог насиља, укључујући сексуално насиље и тортуру у сукобима“. У овим публикацијама скренута је пажња и на заштиту жена и дјевојчица са инвалидитетом у контексту заштите од дискриминације са којом се сусрећу, посебно у

¹⁸ „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09 и 45/16

¹⁹ „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 19/17

²⁰ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 102/12, 108/13 и 82/15

²¹ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 82/13

²² „Службени гласник Брчко дистрикта БиХ“, бр. 07/18

области заштите од насиља и злостављања. Наведени тренинг пакет и пакет за обуку били су основ за низ едукација здравствених радника и сарадника, које су спроведене за уполненике домова здравља (служби породичне медицине, служби за заштиту жена, педијатријских служби, хитне медицинске помоћи и центара за ментално здравље у заједници). Едукације имају циљ да на структурисан и стандардизован начин унаприједи знања и вјештине уполнених у здравству за препознавање и поступање у случајевима родно заснованог насиља, укључујући посебну пажњу према лицима која су жртве вишеструке дискриминације.

44. У Стратегији за унапређење права и положаја лица са инвалидитетом у ФБиХ (2016-2021) се наводи да је потребно посебну пажњу посветити осјетљивим и вишеструко дискриминисаним групама (као што су жене), те су дефинисане активности спровођења програма едукације с циљем унапређења поштовања родне специфичности лица са инвалидитетом, подршке у специфичним потребама жена са инвалидитетом у области здравствене заштите и запошљавања, као и активности превенције насиља над женама са инвалидитетом. Такође, овом стратегијом се подржава укључивање лица са инвалидитетом у политички живот.

45. У Стратегији унапређења друштвеног положаја лица са инвалидитетом у РС 2017-2026, један од основних принципа је и равноправност полова, а специфичне мјере се односе и на здравствене услуге за жене, те се акцентује њихово учешће у јавном и политичком животу.

46. Број жена са инвалидитетом у чланству политичких партија као и на јавним и политичким позицијама није познат. Такође није познат ни број програма политичких партија у којима се промовише и заговара укључивање лица са инвалидитетом у јавни и политички живот.

47. Према наводима организација, у друштву су још увијек присутне традиционалне предрасуде о положају женског пола у односу на мушки, али је њихова укљученост у друштвени живот сваки даном све већа. Поједина удружења жена са инвалидитетом имају проактиван однос у заговарању политика за унапређење друштвеног положаја ове маргинализоване групе. Уз подршку међународних фондова и хуманитарних организација реализују се пројекти којима се утиче на развој свијести о овим питањима, те се јачају капацитети жена са инвалидитетом и њихових организација.

Члан 7. Дјеца са инвалидитетом

48. Три важећа породична закона не садрже експлицитне и универзалне одредбе о забрани физичког кажњавања дјеце, па ни дјеце са инвалидитетом. Ови закони универзално забрањују сваки облик насиља, злоупотребе, злостављања и занемаривања све дјеце и прописује мјере заштите.

49. С друге стране, закони о образовању на свим нивоима, поред свих облика насиља, забрањују и физичко кажњавање све дјеце, па тако и дјеце са инвалидитетом. Ово се такође односи и на установе за збрињавање дјеце над којима се континуирано врше стручни редовни и ванредни надзори, а у складу са препорукама Комисије СРТ-а (Европског комитета за превенцију тортуре и нехуманог и деградирајућег третмана или кажњавања).

50. У БиХ је евидентан мали опсег дјеце предшколског образовања, те се највећи број дјеце са инвалидитетом евидентира тек у поступку уписа у основну школу. Ипак, у појединачним случајевима, дјеца путем добровољног и обавезног предшколског образовања могу бити препозната као дјеца са тешкоћама од стране васпитача, те се у овим случајевима појединачно савјетују родитељи за одлазак у одговарајуће службе за рани раст и развој.

51. На основу Оквирне политике унапређења раног раста и развоја дјеце у БиХ и Стратегије унапређења раног раста и развоја дјеце у ФБиХ 2013-2017, у ФБиХ је развијен модел пружања услуга раног раста и развоја путем центара за рани раст и развој при домовима здравља, те је у складу с тим измијењена легислатива. Усвојени су: Правилник о ближим условима простора, опреме и кадра за оснивање и

обављање здравствене дјелатности у здравственим установама²³; Наредба о стандардима и нормативима здравствене заштите из обавезног здравственог осигурања у ФБиХ²⁴ и Правилник о континуираној професионалној едукацији у области ране детекције, дијагностике, интервенције и праћења развојних и других поремећаја који утичу на раст и развој дјецe²⁵. Фокус услуга центара за рани раст и развој је на раном препознавању одступања у здравом расту и развоју дјетета и раном препознавању фактора ризика по његово здравље и здраво одрастање, као и рана интервенција код дјецe гдје је потребно, уз обуку родитеља који могу помоћи при интервенцији тамо гдје је то могуће. Развијени су водичи за стручњаке из области раног раста и развоја и спроведена стандардизација скала као основног мјерног инструмента. Истовремено су развијани и едукациони материјали за родитеље: „Рани развој дјетета: Шта треба знати?“ те „Курикулум за едукацију родитеља од рођења дјецe до поласка у школу“, којег користе обучени стручњаци како би пружили адекватну подршку породицама путем систематске едукације родитеља. На основу Закона о евиденцијама у области здравства²⁶ у 2018. години донесени су подзаконски акти којима су дефинисани облик и садржај образаца за прикупљање података из области раног раста и развоја дјецe у здравственим установама.

52. Након усвајања Информације о спровођењу „Стратешког плана за унапређење раног раста и развоја дјецe у Федерацији Босне и Херцеговине 2013-2017“, Влада Федерације БиХ је закључком²⁷ задужила Федерално министарство образовања и науке да, у сарадњи са Федералним министарством здравства, Федералним министарством рада и социјалне политике, Федералним министарством финансија, Заводом за јавно здравство ФБиХ и UNICEF-ом БиХ, координише реализацију активности у циљу израде новог стратешког плана за унапређење раног раста и развоја дјецe у ФБиХ. При изради новог стратешког плана посебно ће се водити рачуна о јачању мултисекторске сарадње у области ране детекције, дијагностике, интервенције и социјалне инклузије дјецe, едукацији родитеља/старатеља и будућих родитеља и шире јавности о значају инклузивног васпитања и образовања у предшколској доби и првој тријади деветогодишњег васпитања и образовања, као и подршци спровођењу инклузивних пракси у предшколском васпитању и образовању и првој тријади деветогодишњег васпитања и образовања.

53. Програм за рани раст и развој дјецe у РС 2016-2020.²⁸ дефинише програмске активности Министарства здравља и социјалне заштите, Министарства просвјете и културе и Министарства породице, омладине и спорта на реализацији циљева зацртаних политиком. Циљ је да правци дјеловања мултидисциплинарних и интердисциплинарних тимова буду усмјерени ка јачању породице путем економске и друштвене подршке заједнице и развоја активности које подстичу одговорно и здраво родитељство; јачању интегрисаног приступа дјеловања сектора здравства и социјалне заштите, васпитања и образовања спровођењем интегративних програма раног дјечјег раста и развоја; едукацији професионалаца и родитеља, обезбјеђењу доступних и квалитетних услуга будућим родитељима, током трудноће и порођа, новорођенчади те стимулисању правилног раста и развоја дјецe, са посебним нагласком на дјецу до три године; унапређивању ране детекције и интервенције те повећању опсега и доступности предшколског васпитања и образовања дјецe, уз индивидуални приступ и непрекидно праћење раста и развоја, с нагласком на значај здраве исхране и имунизације, здравих навика и безбједног окружења у којем дјецa живе. Све мјере спроводе се у сарадњи са организацијама лица са инвалидитетом и хуманитарним организацијама које се баве пружањем подршке лицима са различитим врстама оштећења или обољења.

54. UNICEF је у извјештајном периоду финансирао уводни тренинг за унапређење раног раста и развоја за васпитно-образовне раднике у предшколским установама и основним школама у Републици Српској.

55. У БДБиХ не постоји правна регулатива и услуге које се односе на рану интервенцију и детекцију инвалидитета код дјецe.

²³ „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 26/12, 23/13, 90/13, 15/14, 82/14, 83/15, 58/18 и 89/18

²⁴ „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 82/14, 107/14 и 58/18

²⁵ „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 82/13

²⁶ „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 37/12

²⁷ Број 181/2018 од 8.2.2018. године

²⁸ Закључак Владе Републике Српске, број 04.2-СЛ/16 од 7.4.2016. године

Члан 8. Подизање свијести

56. Конвенција о правима лица са инвалидитетом није преведена на знаковни језик у БиХ.

57. Федерално министарство здравства кроз Пројекат менталног здравља спроводи различите активности с циљем подизања свијести, и то:

- оснаживање корисника услуга како би се могли укључити у кључне области друштвеног и економског живота своје заједнице смањењем стигме и дискриминације према њима и њиховим породицама;
- повећање сензибилности медија у извјештавању о менталном здрављу, захваљујући подршци раду експерата на развијању смјерница за медијско извјештавање и њиховог коришћења на високообразовним институцијама и развијању стратешког партнерства са медијима;
- јачање капацитета корисничких удружења за креирање, спровођење и евалуацију родно осјетљивих програма социјалне инклузије и за борбу против стигме у сарадњи са другим партнерима у заједници и
- оснаживање корисника за јавни говор и заговарање својих права путем специфичне едукације.

58. Регулаторна агенција за комуникације БиХ (РАК) нема надлежност да спроводи обуке за медије. У вези са питањем приказивања лица са инвалидитетом у медијима, подзаконски акти РАК-а - Кодекс о аудиовизуелним медијским услугама и медијским услугама радија којим су прописани програмски стандарди у емитовању - садрже дефиницију рањивих лица под којима се подразумијева социјално и/или здравствено инсуфицијентно лице, укључујући, између осталог, лица са тешкоћама у учењу, здравствено-менталним проблемима, психичким обољењима или лица која пате од губитка памћења, болесна лица, лица која су преживјела трауму, жртве насиља и породице несталих. Поред тога, члан 3. Кодекса налаже да ће пружалац медијске услуге посветити посебну пажњу третману рањивих лица која се појављују у његовим садржајима, те да неће пружати садржаје који укључују било какву дискриминацију, између осталог, по основу инвалидности.

59. У досадашњој пракси нису забиљежени случајеви кршења примјењивих одредби, а који се односе на третман или дискриминацију лица која се приказују у медијима на основу њихове инвалидности. Поред тога, Агенција је у склопу својих активности спровела анкету међу свим носиоцима дозвола за пружање аудиовизуелних медијских услуга - укључујући и јавне РТВ сервисе - о заступљености ТВ садржаја намијењених лицима са инвалидитетом. Од 67 прегледаних ТВ станица, њих осам (двје комерцијалне и шест јавних) емитује програм прилагођен лицима са инвалидитетом. Највише емитованог програма прилагођеног овој групи гледалаца, у односу на укупно емитовани програм (10%), забиљежено је код једне јавне ТВ станице (ТВ Вогошћа), док остале ТВ станице имају ниску минутажу учешћа ове врсте програма у укупно емитованом програму, и она се креће у распону од 0,29% до максимално 2%. ТВ станице које су дио јавног РТВ сервиса БиХ емитују око 1% програма намијењеног лицима са посебним потребама.

60. У партнерству са Организацијом ампутираца „УДАС“, World Vision у БиХ је у оквиру Пројекта „Интегрисана социо-економска подршка жртвама мина у БиХ“ организовао два догађаја - „Ручак са медијима“, и то у Тузли²⁹ и Бањалуци³⁰. Укупно 24 представника медија из Бањалуке, Тузле, Зворника, Лукавца и Добоја су подигли капацитете у вези разумијевања инвалидитета, употребе коректног језика и избегавања сензационализма у представљању лица са инвалидитетом у медијима. Активност је подршка медијима да презентују слику о лицима са инвалидитетом у складу са циљевима Конвенције о правима лица са инвалидитетом.

61. Заједничка комисија за људска права Парламентарне скупштине БиХ је стално радно тијело Парламентарне скупштине БиХ, која разматра питања која се односе на остваривање људских права и основних слобода

²⁹ Први - 30. новембра 2017. године

³⁰ Други - 16. априла 2019. године

загарантованих Уставом БиХ и законодавством БиХ. У извјештајном периоду Заједничка комисија је успоставила праксу одржавања редовних годишњих конференција о стању људских права, те спроводила активности којима се подиже свијест посланика и делегата, а један од приоритета су била и права лица са инвалидитетом, отклањање стереотипа и предрасуда. Ове теме се такође заговарају и кроз друге активности, као што су тематске сједнице и састанци које редовно организују.

62. Васпитно-образовне установе у ФБиХ обиљежавају датуме значајне за лица са инвалидитетом, утврђене у међународним документима (Дан посвећен лицима са Даун синдромом, Свјетски дан здравља, Свјетски дан менталног здравља, Међународни дан лица са инвалидитетом, Међународни дан лица са аутизмом).

63. У оквиру Архитектонско-грађевинско-геодетског факултета Универзитета у Бањалуци изводе се наставни предмети са специфичним наставним јединицама које третирају архитектонске баријере за лица са инвалидитетом у научној области „Архитектонско пројектовање“.

64. При реализацији наставе на Грађевинском факултету Универзитета у Сарајеву указује се на важност права лица са инвалидитетом, посебно што то налаже правна регулатива која третира питања планирања, пројектовања и изградње објеката. Примјер је предмет у оквиру којег се студенти оспособљавају да пројектују и планирају паркиралишта и гараже, у којем практични рад подразумијева писање пројекта у оквиру којег студенти морају укључити знање о правима лица са инвалидитетом (број паркинг мјеста за лица са инвалидитетом, нагиб рампи за вертикалну комуникацију између етажа и сл.).

65. Што се тиче студија архитектуре треба нагласити да је архитектура регулисана професија која мора уважавати потребе лица са тјелесним инвалидитетом. Архитекте, али и студенти приликом израде пројеката, су дужни придржавати се важећих законских одредби просторног планирања и стандарда. У оквиру другог циклуса студија на Архитектонском факултету Универзитета у Сарајеву, формиран је изборни предмет под називом „Лица умањених тјелесних могућности и архитектонске баријере“.

Члан 9. Приступачност

66. У БиХ није усвојена свеобухватна државна старатегија о приступачности. Регуллатива о приступачности је у уставној надлежности ентитета, кантона и БДБиХ, али ни ови нивои власти немају донесене стратегије о приступачности, већ је ова област уређена релевантним законима и подзаконским актима.

67. У извјештајном периоду није забиљежено промовисање универзалног дизајна прилагођеног лицима са инвалидитетом за све зграде, јавне службе и јавни превоз.

68. Просторно уређење у ФБиХ је регулисано Законом о просторном планирању и коришћењу земљишта на нивоу ФБиХ, законима о просторном уређењу у кантонима, као и пратећим подзаконским актима, односно уредбама о одређивању захвата и просторним стандардима³¹. Законом о просторном уређењу и грађењу одређено је да грађевине са више стамбених јединица, јавни објекти те услужни и привредни објекти морају бити пројектовани и изграђени тако да је лицима са умањеним тјелесним способностима трајно обезбијеђен несметан приступ, кретање, боравак и рад. Архитектонска усклађеност прати се кроз издавање урбанистичке сагласности, одобрењем за грађење и одобрењем за употребу, а санкције су утврђене у члановима од 60. до 63. Уредбе о просторним стандардима, урбанистичко-техничким условима и нормативима за спречавање стварања архитектонско-урбанистичких препрека за лица са умањеним тјелесним способностима, а која се примјењује на подручју ФБиХ.

³¹ Уредба о одређивању захвата у простору и грађевина за које Федерално министарство просторног уређења издаје урбанистичку сагласност и/или локацијску информацију („Службене новине Федерације БиХ“, бр. 32/14) и Уредба о просторним стандардима, урбанистичко-техничким условима и нормативима за спречавање стварања архитектонско-урбанистичких препрека за лица са умањеним тјелесним могућностима („Службене новине Федерације БиХ“, бр. 48/09).

69. У РС је донесен нови Закон о уређењу простора и грађењу³² којим је, поред предвиђеног у старом закону - да објекти за колективно становање, објекти или дијелови објекта који су у јавној употреби или се користе за обављање услужне и привредне дјелатности морају бити пројектовани и изграђени тако да се лицима са умањеним тјелесним способностима обезбиједи несметан приступ, кретање, рад и боравак - унесена новина да се спроведбеним документима просторног уређења (*zoning* план и регулациони план) дефинишу услови за уклањање баријера за кретање лица са умањеним тјелесним способностима. Истим законом је предвиђена могућност извођења појединих радова без прибављања грађевинске дозволе, као што су радови на степеништу, ходницима и слично, на промјени приступа објекту и унутар објекта ради омогућавања несметаног приступа и кретања у објекту лицима са умањеним тјелесним способностима, уз претходно прибављену сагласност свих етажних власника. У складу са Законом донесен је нови Правилник о условима за планирање и пројектовање објеката за несметано кретање дјеце и лица са умањеним тјелесним способностима³³.

70. Закон о измјенама и допунама Закона о жељезницама РС³⁴ усклађен је са Директивом 2009/9/ЕС, а њиме је прописано да приступ буде олакшан за лица са инвалидитетом на мјестима намијењеним за улаз и излаз корисника.

71. Такође, у члану 5. Закона о измјенама и допунама Закона о превозу у друмском саобраћају РС³⁵ прописано је да се такси-превоз може вршити и путничким моторним возилом намјенски произведеним за превоз лица са инвалидитетом.

72. Закон о спорту РС³⁶ прописује учешће лица са инвалидитетом у спорту, те дефинише да су „власници спортских објеката дужни да омогуће физички приступ лицима са инвалидитетом спортским објектима“.

73. Законом о просторном планирању и грађењу БДБиХ³⁷ такође је прописано да се грађевине јавне и пословне намјене пројектују и граде тако да је лицима умањене покретљивости обезбијеђен несметан приступ, кретање, боравак и рад. Влада БДБиХ је донијела Правилник о просторним стандардима, урбанистичко-техничким условима и нормативима за спречавање стварања свих баријера за лица са умањеним физичким способностима³⁸. Овим правилником су детаљније прописани услови за планирање простора и пројектовање грађевина ради спречавања стварања баријера за лица умањене покретљивости на јавним саобраћајним површинама те посебни услови за градњу грађевина.

74. Организације лица са инвалидитетом сматрају да важећи закони, уредбе и правилници врло квалитетно уређују ову област, али су и даље у пракси присутне појаве занемаривања важећег законодавства, тако да се при извођењу радова прописи занемарују, те се не изводи адекватно прилагођавање. Из њихове перспективе постоје помаци код архитектонске приступачности, с тим да истичу да су тржни центри и банке доста боље прилагођени (сматрају да је то зато што су потрошачи), него јавне установе (образовне, културне и спортске). Бројна прилагођавања су дјелимична и непотпуна, тако да се често уреди прилаз згради, али не и унутрашњост и тоалети. Такође наводе да нека прилагођавања нису увијек у складу са потребама, често се изводе да се задовољи пропис, а у пракси буду некорисна, док су нека неприхватљива или чак и опасна за теже облике физичког инвалидитета (нпр. исувише стрме косине на улазима у јавне и друге објекте, уски улази, непостојање лифтова). Посебан проблем су тоалети, јер угрожавају приватност и самосталност лица са инвалидитетом због јако лоших рјешења или потпуног изостанка прилагођавања.

75. Такође, сматрају да у већини градова није прилагођен јавни превоз, јер нема информација за слијепи и глува лица о станицама, приступним рампама, прилагођеним станицама итд. У неким градовима постоји и мали број прилагођених такси-возила. Изузеци су спорадични и недовољни.

³² „Службени гласник Републике Српске“, бр. 40/13 - ступио на снагу 24.5.2013. године

³³ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 93/13

³⁴ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 24/12

³⁵ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 12/13

³⁶ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 4/02, 66/03, 73/08 и 102/08 - чланови 35, 36, 37. и 38.

³⁷ „Службени гласник Брчко дистрикта БиХ“, бр. 29/08, 18/17, 48/18 и 54/18

³⁸ Број: 01.1-02-028134/09 од 2.9.2009. године

76. World Vision у Босни и Херцеговини, у партнерству са Организацијом ампутираца „УДАС“, у оквиру Пројекта „Интегрисана социо-економска подршка жртвама мина у БиХ“³⁹, посветио је посебну пажњу питању обезбјеђења приступачности. Путем заједничког слогана Пројекта „БиХ без мина, баријера и жртава до 2025. године!“, World Vision је истакнуо потребу обезбјеђења не само безбједног (без мина) већ и приступачног (без баријера) окружења за жртве мина и друга лица са инвалидитетом. Такође је истакнута потреба да се не само спријече нови мински инциденти са људским жртвама већ да се оснаже жртве мина и друга лица са инвалидитетом, како би остварили права и развили потенцијале те учествовали у развоју својих заједница као потпуно интегрисани грађани.

77. Информационо-комуникациона приступачност за лица са инвалидитетом дефинисана је Политиком сектора електронских комуникација 2017-2021.⁴⁰ и Законом о комуникацијама⁴¹. Према тренутно важећем регулаторном оквиру, конкретно Правило 77/2015 о пружању аудиовизуелних медијских услуга, постоји општа одредба у програмским обавезама која каже да „пружалац аудиовизуелне медијске услуге на захтјев ће настојати да своје услуге учини доступним лицима са оштећењем слуха и/или вида“, али се не наводи на који начин ће наведене обавезе бити реализоване, што је у домену уређивачке политике самих станица, будући да РАК тренутно нема механизме праћења приступачности ТВ-програма за лица са инвалидитетом. Развојни средњорочни план Регулаторне агенције за комуникације 2019-2021, СТРАТЕШКИ ЦИЉ 5.14 - Информационо-комуникациона приступачност лицима са инвалидитетом, између осталог, предвиђа: измјену правила и прописа РАК-а, у смислу дефинисања обавезујућих одредби које се односе на приступачност, а посебно приступачност ТВ-програма; спровођење мониторинга о приступачности ТВ/видео-програма (јавне и приватне ТВ станице) у циљу утврђивања стварног стања те кампању подизања свијести.

Члан 11. Ризичне ситуације и хуманитарне катастрофе

78. У циљу спровођења Оквира за смањење ризика од катастрофа из Сендаија за период 2015-2030. године, Савјет министара БиХ је у Програму рада за 2020. годину утврдио обавезу израде стратегије смањења ризика од катастрофа у БиХ, а предлагач ће бити Министарство безбједности БиХ, те ће обухватати питања која се односе на лица са инвалидитетом. На основу Одлуке Савјета министара БиХ донесен је „План заштите и спасавања од природних или других несрећа институција и органа БиХ“ и „План заштите и спасавања од природних или других несрећа Министарства безбједности БиХ“.

79. У складу са одредбама Закона о заштити и спасавању људи и материјалних добара од природних и других несрећа⁴², ФБиХ, кантон и општина/град доносе програм развоја заштите и спасавања људи и материјалних добара од природних и других несрећа, који по свом садржају одговара документу „Стратегија за хитне случајеве“, и планове заштите и спасавања од природних и других несрећа, који по свом садржају одговарају документу „Протокол за ризичне ситуације“. Законом о заштити и спасавању ФБиХ утврђена је хитна евакуација одређених категорија становништва, као што су лица са инвалидитетом. Одредбом Закона о заштити од пожара и ватрогаству ФБиХ⁴³ утврђена је обавеза ФБиХ, кантона и општине/града да доносе план заштите од пожара, који по свом садржају одговара документу „Протокол за ризичне ситуације“. Програм развоја заштите и спасавања људи и материјалних добара од природних и других несрећа и план заштите и спасавања људи и материјалних добара од природних и других несрећа ФБиХ су у процедури доношења. У оквиру различитих пројеката, јединице локалне самоуправе у претходном периоду спроводиле су активности којим су ова питања уредили путем разних врста приручника. На подручју Федерације БиХ нису успостављене линије за помоћ технички опремљене за пријем позива, апликација за текстуалне поруке упозорења нити општи приручници на знаковном језику и Брајевом писму.

³⁹ Европска унија је финансирала Пројекат, а спроведен у периоду од 1. августа 2017. до 31. јула 2019. године

⁴⁰ „Службени гласник БиХ“, бр. 46/17

⁴¹ „Службени гласник БиХ“, бр. 31/03, 75/06, 32/10 и 92/12 - члан 7. став 2. ц) - налаже заштиту интереса свих корисника телекомуникационих услуга у смислу доступности тих услуга, њиховог квалитета и цијена

⁴² „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 39/03, 22/06 и 43/10

⁴³ „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 64/09

80. Поступање са лицима са инвалидитетом у случају елементарне непогоде и друге несреће, такође се врши у складу са прописима који уређују област заштите и спасавања у РС и плановима заштите и спасавања. Законом о заштити и спасавању у ванредним ситуацијама РС⁴⁴ и планским документима на нивоу РС и јединица локалне самоуправе, лица са инвалидитетом препозната су као једна од рањивих категорија становништва, а у случају евакуације и збрињавања, јасно су дефинисана као приоритет. Од стратешких докумената у РС на снази су документи „Процјена угрожености од елементарне непогоде и друге несреће, планови заштите и спасавања“ и „Програм за смањење ризика од елементарне непогоде и друге несреће“, а који се доносе на нивоу РС и јединица локалне самоуправе. У оквиру документа „План заштите и спасавања“, јединице локалне самоуправе су обавезне израдити и план евакуације и збрињавања, а лица са инвалидитетом су овдје препозната као једна од рањивих категорија. У РС досад није успостављен систем линија за помоћ и апликација намијењених и доступних искључиво лицима са инвалидитетом, али је планирано у праксу увести ова техничка рјешења.

81. Важећи Закон о заштити и спасавању људи и материјалних добара од природних и других несрећа БДБиХ⁴⁵ не садржи одредбе које се односе на лица са инвалидитетом и поступак њиховог спасавања у случају елементарних непогода. Подзаконски акти и план евакуације су у фази припреме. Лица са инвалидитетима се евакуишу по усменим сазнањима о њиховом постојању на одређеном локалитету и, сходно томе, имају приоритет при евакуацији.

Члан 12. Једнакост пред законом

82. Одузимање и враћање пословне способности је регулисано трима законима о ванпарничном поступку који су на снази у ФБиХ, РС и БДБиХ. У поступку одузимања и враћања пословне способности, суд утврђује да ли је пунољетно лице због потпуне или дјелимичне неспособности за расуђивање у стању да се само брине о својим правима и интересима те да, у складу с тим, потпуно или дјелимично одузме пословну способност пунољетном лицу, или потпуно или дјелимично врати пословну способност оном пунољетном лицу код којег су престали релевантни разлози. Ови поступци су хитни и спроводе се у року од 30 дана од дана пријема приједлога. Приликом доношења рјешења о дјелимичном одузимању пословне способности, суд наводи у којем дијелу се одузима и у којем дијелу се не одузима пословна способност.

83. У члану 11. ставу (2) Породичног закона ФБиХ прописано је да: „Изузетно, суд може у ванпарничном поступку дозволити склапање брака лицу које је неспособно за расуђивање ако утврди да је оно способно схватити значење брака и обавеза које из њега проистичу, те да је брак очигледно у његовом интересу.“ Породични закони РС и БДБиХ немају сличну одредбу.

84. Тренутно у Републици Српској је у изради Закон о заштити менталног здравља РС у којем ће кроз Главу „Права и обавезе лица са сметњама менталног здравља“ регулисати и право лица са сметњама менталног здравља којем је потпуно или дјелимично одузета пословна способност, и то право на информацију о могућности савјетовања са лицем у које има повјерење, поштујући њену/његову аутономију, вољу и склоност, у сврху подршке за давање пристанка на медицинску мјеру.

Члан 13. Приступ правосуђу

85. Сва лица са инвалидитетом имају једнак приступ правосуђу у БиХ као и сва остала правна и физичка лица.

86. Када је ријеч о архитектонским препрекама, евидентно је да су правосудне институције у БиХ најчешће смјештене у старим објектима, чија се реконструкција и адаптација врши већ низ година, и то већином из донаторских средстава, а због ограничености буџетских средстава. У вези с тим, одређени број објеката правосудних институција је адаптиран, док су новоизграђени објекти у складу са стандардима архитектонске приступачности.

⁴⁴ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 121/12 и 46/17

⁴⁵ „Службени гласник Брчко дистрикта БиХ“, бр. 2/10

87. Високи судски и тужилачки савјет БиХ (ВСТС БиХ) је током 2018. године извршио прелиминарну анализу степена архитектонске и функционалне приступачности објеката у којима су смјештене просторије судова и тужилаштва, те је сачињен Извјештај о приступачности објеката до краја 2019. године. Такав извјештај ће се касније користити као подлога за евентуалне адаптације објеката правосудних институција, уз напомену да њихова реализација зависи од расположивости евентуалних средстава за капитална улагања и донаторских средстава. Одвојено од овог процеса, ВСТС БиХ је у протеклом периоду извршио анализу потреба за обезбјеђење приступа лицима са инвалидитетом у тужилаштвима, те су набављене покретне рампе у четири тужилаштва за ову сврху. Поред тога, ВСТС БиХ је 2017. године донио Стратегију за поступање са лицима која долазе у контакт са тужилаштвима у БиХ којом се, између осталог, постављају стандарди поступања са лицима са инвалидитетом, те се имплементација по појединачним активностима мјери на полугодишњем основу. У том смислу, у 50% тужилаштва је обезбијеђен физички прилаз просторијама лица са инвалидитетом, а у 40% тужилаштва је израђена брошура о правима оштећених и свједока која је доступна и разумљива различитим категоријама лица без обзира на инвалидитет.

88. Када је ријеч о комуникационој приступачности, у складу са Законом о употреби знаковног језика у БиХ, органи и институције БиХ дужни су обезбиједити глумим лицима право на употребу знаковног језика у свим случајевима када споразумијевање прилагођеним техникама глумом лицу не омогућава равноправно учешће у поступцима. У том смислу, органи и институције БиХ дужни су обезбиједити глумом лицу тумача знаковног језика, на захтјев глумог лица или по службеној дужности, чим од глумог лица добију на увид докуменат (легитимацију) којим му је признато право на тумача.

89. ВСТС БиХ је у 2017. години спровело анализу веб страница тужилаштва, која обухвата и препоруке за адаптацију веб страница за лица са оштећењима вида. Нажалост, још увијек нема промјена што се тиче употребе Брајевог писма и прилагођавања за слијепа лица у судским поступцима.

90. Едукацију носилаца правосудних функција у БиХ врше ентитетски центри за едукацију судија и тужилаца у оквиру својих годишњих програма. Овим програмима су предвиђене адекватне обуке на теме људских права, одузимања и враћања пословне способности, дискриминације (судска пракса, развијање сензибилитета за препознавање и процесуирање дискриминације), као и унапређења примјене стандарда Европског суда за људска права у пракси највиших судова. С обзиром на то да ВСТС БиХ надзире стручно усавршавање судија и тужилаца и савјетује ентитетске центре, предложено је да се у програм почетне обуке новоименованих судија и тужилаца за 2020. годину уврсте, између осталих, и сљедеће теме у којима су лица са инвалидитетом посебна категорија: специфични аспекти приступа правди са становишта припадника рањивих група; одузимање и враћање пословне способности са освртом на задржавање лица у здравственој установи и вјештина испитивања свједока припадника рањивих група.

91. Поред тога, у 2017. години је, уз подршку НВО, одржана едукација за тужилачко особље о сензибилизираном приступу угроженим жртвама и свједоцима.

92. У РС је за наредни период планирано одржавање обука тужилаца и судија на тему „Међународни стандарди у заштити лица са инвалидитетом у кривичним и грађанским процесима“. Министарство унутрашњих послова РС у наредном периоду планира формирање радне групе с циљем израде наставног плана и програма за обуку полицијских службеника, а планирано је да се обради и тема права лица са инвалидитетом.

93. Службеници Полиције БДБиХ нису досад похађали обуке везане за права лица са инвалидитетом.

Члан 14. Слобода и безбједност лица

94. Закони у области здравства у БиХ не дозвољавају одузимање слободе, присилно задржавање на лијечењу, средства принуде и присилне медицинске мјере за лијечење на основу инвалидности. Одузимање слободе, присилно задржавање на лијечењу, средства принуде и присилне медицинске мјере дозвољени су само под условима и на начин прописан законима о заштити лица са душевним и

менталним сметњама⁴⁶ ентитетā и БДБиХ. Присилно задржавање и присилни смјештај могући су када лице услед своје менталне сметње озбиљно и директно угрожава сопствени живот, здравље или безбједност, односно живот, здравље или безбједност других лица.

95. О сваком присилном смјештају пунољетних лица са менталним сметњама без њиховог пристанка, односно дјецe и малољетних лица са менталним сметњама и лица лишених пословне способности без пристанка њихових законских заступника, одлучује суд. Поступци по одредбама ових закона воде се као хитни по одредбама ванпарничног поступка (рок седам дана), а о свим случајевима се обавјештава комисија за заштиту лица са менталним сметњама. Ако се поступак лијечења спроводи без пристанка лица са менталним сметњама треба, у мјери у којој је то могуће, објаснити том лицу могуће поступке његовог лијечења и укључити то лице у планирање његовог лијечења. Важно је напоменути да је Закон обезбједио правни механизам заштите лица са менталним сметњама у случајевима када је неопходно присилно задржавање и присилни смјештај у здравственој установи, и то путем судског одлучивања о томе, са јасним правилима поступања и утврђеним роковима који подразумевају хитност. Тиме се избјегава било каква произвољност у односу према лицима са менталним сметњама и нарушавање њихових основних права.

96. У ФБиХ је у припреми нови Закон о заштити менталног здравља, који ће бити додатно усклађен са одредбама Конвенције о правима лица са инвалидитетом, а везано за ментални инвалидитет.

97. У Републици Српској је у изради нови Закон о заштити менталног здравља.

Члан 15. Слобода од мучења или суровог, нечовјечног или понижавајућег поступања или кажњавања

98. Присилно смјештено лице отпустиће се из здравствене установе одмах након што истекне вријеме присилног смјештаја одређено у рјешењу суда о присилном смјештају. Као алтернативна мјера, наставља се лијечење у центрима за ментално здравље који раде у оквиру домова здравља.

99. У ФБиХ и РС, у циљу побољшања услуга центара за ментално здравље лицима са менталним поремећајима која имају вишеструке здравствене и социјалне потребе, уведен је модел здравствене услуге „Координисана брига“ („*Case management*“). Она подразумева процес пружања помоћи лицу са менталним поремећајима у приступу низу различитих услуга, у циљу побољшања његовог здравља, функционисања, опоравка и социјалне укључености. Усмјерена је не само на лице са менталним поремећајима већ обезбјеђује укљученост породице, као и законског заступника, те обезбјеђује сарадњу између различитих пружалаца здравствених, социјалних, образовних и других услуга у локалној заједници ради обезбјеђења континуитета бриге. Координисану бригу у здравственој установи за заштиту менталног здравља организује и спроводи мултидисциплинарни тим, са завршеном едукацијом из области координисане бриге. Стручно усавршавање из области координисане бриге је уређено посебним правилником.

100. Кроз Пројекат менталног здравља БиХ разрађен је модел отпустā који подразумевају учешће свих релевантних субјеката друштва ради адекватног укључивања у програме подршке и рехабилитације у заједници. Овај модел је тренутно у пилот-фази и биће финализован након свих коментара и сугестија.

101. У Приједлогу, Закон о заштити менталног здравља РС не користи термин “присилна хоспитализација“, већ „задржавање без пристанка“ и/или „смјештај без пристанка“. И у једном и у другом случају, лица са сметњама у менталном здрављу, као и лица са сметњама у менталном здрављу којима је потпуно или дјелимично одузета пословна способност, морају бити упозната о стању њиховог здравља, дијагнози, прогнози лијечења итд. Такође, поштујући независност, вољу и склоност, а у сврху

⁴⁶ У Федерацији БиХ на снази је Закон о заштити лица са менталним сметњама („Службене новине Федерације БиХ“, бр. 37/01, 40/02, 52/11 и 14/13), Закон о заштити лица са сметњама менталног здравља Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, бр. 82/13) и Закон о заштити лица са менталним поремећајима („Сл. гласник Брчко дистрикта БиХ“, бр. 12/06).

подршке давању пристанка на медицинску мјеру, лице са сметњама у менталном здрављу, којем је потпуно или дјелимично одузета пословна способност, имаће право на информацију о могућности савјетовања са лицем у које има повјерење.

102. Лица која су преживјела мучење и сексуално насиље остварују своја права у оквиру кривичног поступка, укључујући и право на надокнаду, односно имовинскоправни захтјев о којем одлучује суд. О имовинскоправном захтјеву се расправља на приједлог овлашћеног лица у кривичном поступку ако се тиме не би знатно одуговлачио овај поступак, и може се односити на надокнаду штете, поврат ствари или поништавање одређеног правног посла. У пресуди којом оптуженог проглашава кривим, суд може оштећеном досудити имовинскоправни захтјев у цјелини или дјелимично, а за остатак га упутити на парнични поступак. Ако подаци кривичног поступка не пружају поуздан основ за потпуно и дјелимично пресуђење, суд ће оштећеног упутити да имовинскоправни захтјев у цјелини може да оствари у парничном поступку.

103. Закон о основима социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породице са дјецом ФБиХ⁴⁷ признаје статус посебне категорије цивилних жртава рата лицима која су преживјела сексуално злостављање и силовање у рату. Ову категорију највећим дијелом чине жене.

104. По Закону о заштити жртава ратне тортуре РС⁴⁸, статус жртве ратне тортуре (закључно са 31.8.2019. године), остварила су 152 лица, од којих 92 лица остварују право на мјесечно новчано примање. Мјесечно новчано примање остварују жртве ратне тортуре – жртве сексуалног насиља и лица која су била у логору као малолјетна и имају тјелесно оштећење од најмање 20% (рачунајући и ментална оштећења). Поступци по свим поднесеним захтјевима за утврђивање статуса и права жртве ратне тортуре још увијек нису завршени.

105. Скупштина БДБиХ је донијела Одлуку о заштити цивилних жртава рата⁴⁹, гдје је прописано ко се сматра цивилном жртвом рата, врсте права која наведена лица имају и сâм поступак остваривања тих права, а ту су, између осталих, и категорија лица код којих је наступило трајно психичко оштећење усљед сексуалног злостављања и силовања.

Члан 16. Слобода од изабљивања, насиља и злостављања

106. На основу Закона о заштити лица са менталним сметњама ФБиХ успостављају се комисије за заштиту лица са менталним сметњама у здравственим установама, а које најмање једанпут годишње подносе извјештај о свом раду надлежном кантоналном и Федералном министарству здравства, те предлажу мјере за унапређење дјелатности заштите и лијечења лица са менталним сметњама. Поред наведене комисије, у складу са измјеном и допуном Закона, основана је Комисија за праћење заштите права лица са менталним сметњама ФБиХ. Као стручно, независно, савјетодавно тијело Федералног министарства здравства, Комисија прати спровођење заштите права лица са менталним сметњама у здравственим установама примарне, секундарне и терцијарне здравствене заштите и установама социјалне заштите основаним у складу са Законом о преузимању права и обавеза оснивача над установама социјалне заштите у ФБиХ⁵⁰. Ова комисија је мултидисциплинарна и формира се на основу јавног огласа у складу са Правилником о избору, организацији и раду Комисије за праћење заштите права лица са менталним сметњама ФБиХ⁵¹, те се именује на период од четири године. Комисија извјештава федералног министра здравства о налазима и предлаже мјере за унапређење стања у овој области 30 дана након надзора у установи, те једном годишње. Извјештаји комисија се редовно прате и анализирају те се предузимају одговарајуће мјере по потреби. У просјеку, Комисија обави годишње четири до шест надзора у здравственим установама. Када је ријеч о социјалним установама, ова комисија

⁴⁷ „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09 и 45/16

⁴⁸ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 90/18

⁴⁹ „Службени гласник Брчко дистрикта БиХ“, бр. 33/12 и 15/15

⁵⁰ „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 31/08 и 27/12

⁵¹ „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 44/13

је досад обавила надзор у Јавној установи „Завод за збрињавање ментално инвалидне дјеце и омладине – Пазарић“ и у Јавној установи „Завод за збрињавање ментално инвалидних лица Дрин“ у Фојници. Поводом надзора сачињени су детаљни извјештаји те изнесене препоруке за унапређење стања у овим заводима.

107. У ФБиХ Закон о заштити лица са менталним сметњама утврђује да свако лице са менталним сметњама, добровољно или присилно смјештено у здравствену установу, има право: да подноси притужбе директно директору здравствене установе или шефу одјељења у погледу облика лијечења, дијагностиковања, отпуста из установе и повреде његових права и слобода; поставља захтјеве и изјављује без надзора и ограничења приговоре, жалбе и друге правне лијекове надлежним судовима, односно органима управе; свјетује се о свом трошку насамом са љекаром или адвокатом по свом избору. Поред наведеног, ова лица могу поднијети жалбу надлежној инспекцији. Законом о правима, обавезама и одговорностима пацијената ФБиХ прописано је као једно од основних права, право на приговор, које је детаљно разрађено у чл. 41-43. цитираног Закона, а у члану 44. је утврђено право на надокнаду штете и начин остваривања тог права.

108. Центар за социјални рад у ФБиХ који је смјестио дијете у установу социјалне заштите дужан је, ради бриге, заштите, лијечења физичког или менталног здравља тог лица, да прати његов третман у установи. Правилником о стандардима за рад и пружање услуга у установама социјалне заштите у ФБиХ⁵² прописано је да је пружалац услуга дужан да штити људска права корисника, његове интересе као и да задовољава његове основне и специфичне потребе, зависно од категорије корисника. Пружалац услуга дужан је да јасно дефинише процедуре за разматрање притужби корисника, те да омогући њихово разматрање и на њих одговори у року од 15 дана од дана пријема, као и да о њима води евиденцију. Пружалац услуга мора да омогући корисницима и упућивање молби, жалби и других поднесака надлежним органима ради заштите њихових права. Прописи из области социјалне заштите не регулишу питање обезбјеђења надокнада и рехабилитације жртвама насиља и злостављања у установама социјалне заштите.

109. У складу са акционим планом, у циљу спречавања будућих повреда људских права по члану 5. Конвенције у вези са присилним смјештајем лица са поремећајима у менталном здрављу у РС, а на основу пресуде Европског суда Хаџимејлић и други против БиХ, планирано је радити свеобухватне анализе материјално-техничких услова у установама социјалне и здравствене заштите, анализе потреба за додатним опремањем, појачане процедуре стручног и инспекцијског надзора над радом установа социјалне заштите које збрињавају лица са поремећајима у менталном здрављу итд.

110. У протеклом периоду извршен је надзор над спровођењем стручног рада ЈУ „Дом за лица са инвалидитетом“ у Приједору. Од укупно 188 корисника, 29 корисника имају одузету пословну способност. Наведени корисници су под старатељством ближих сродника или радника центара за социјални рад и сви корисници имају оштећење у интелектуалном функционисању или вишеструка оштећења. Такође, лица са сметњама менталног здравља, којима је потпуно или дјелимично одузета пословна способност, морају бити упозната са својим правом на информацију о могућности подношења захтјева, приговора, жалби и других правних лијекова надлежним правосудним и другим органима.

111. Инспекцијски надзор над здравственим установама у РС врши здравствени инспектор, у складу са законом којим се уређује област инспекција у РС, те обухвата стручни надзор и унутрашњи надзор. Стручни надзор се обавља редовно и ванредно, а комисију именује надлежно министарство здравља. Захтјев за ванредни стручни надзор министарству може доставити фонд, здравствени инспектор, запослен у здравственој установи за заштиту менталног здравља и грађанин који није задовољан услугом здравствене установе за заштиту менталног здравља, као и његова породица. Министарство цијени оправданост захтјева и одлучује о ванредном стручном надзору. Здравствена установа обавезно спроводи унутрашњи надзор над радом својих организационих јединица, као и над радом здравствених

⁵² „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 15/13 и 44/16

радника и здравствених сарадника, те прописује начин обављања унутрашњег надзора. Министар може привремено забранити обављање дјелатности психијатрије у здравственој установи за заштиту менталног здравља ако у предвиђеном року не спроведе наложене мјере.

112. У области социјалне заштите у РС врши се унутрашњи, инспекцијски и стручни надзор. Унутрашњи надзор⁵³ може бити редовни и ванредни и обавља се по службеној дужности, или на захтјев корисника права, односно на захтјев оснивача установе социјалне заштите. Инспектор у социјалној заштити дужан је утврдити да ли је рад установе социјалне заштите, правног и физичког лица које обавља дјелатност социјалне заштите, усклађен са Законом о социјалној заштити РС и подзаконским актима који регулишу ову област. Министарство здравља и социјалне заштите РС, такође, врши надзор над спровођењем стручног рада установа социјалне заштите без обзира у чијој су својини.

Члан 17. Заштита интегритета лица

113. Законом о правима, обавезама и одговорностима пацијената ФБиХ сваком пацијенту гарантују се права на обавијештеност и учествовање у поступку лијечења, утврђује се право на самоодлучивање и пристанак на медицинску мјеру, укључујући и заштиту права пацијента који није способан да да пристанак. Без пристанка пацијента не смије се, по правилу, над њим предузети икаква медицинска мјера. Овај закон децидно утврђује да пацијент са инвалидитетом има право да добије обавијести у разумљивом и приступачном облику, прилагођене његовом образовном нивоу, физичком, као и емоционалном стању, те исказује пристанак у њему приступачном облику. Истим законом је утврђено да, ако је пацијент малолетан или је пацијент лице лишено пословне способности, медицинска мјера над њим може се предузети уз обавијештење и пристанак његовог родитеља, законског заступника или старатеља, с тим да малолетни пацијент односно пацијент који је лишен пословне способности, треба и сâм да буде укључен у доношење одлуке о пристанку на предложену медицинску мјеру, у складу са његовом зрелошћу и способношћу за расуђивање. Ако су интереси пацијента и његовог родитеља, законског заступника односно старатеља супротстављени, надлежни здравствени радник је дужан одмах о томе обавијестити надлежни центар за социјални рад.

114. Законом о правима, обавезама и одговорностима пацијената БиХ медицинска мјера без сагласности пацијента, односно родитеља, старатеља или законског заступника пословно неспособног пацијента, може се предузети само у изузетним случајевима, који су утврђени законом и који су у складу са љекарском етиком, и то: када то директно угрожава живот и здравље других; над пацијентом који је без свијести или из других разлога није у стању да саопшти свој пристанак; хитна медицинска мјера; у спровођењу тјелесног прегледа и других радњи за потребе кривичног поступка, односно обавезног психијатријског вјештачења у случају сумње да је искључена или смањена урачунљивост осумњиченог, односно оптуженог за кривично дјело, сагласно прописима о кривичном поступку ФБиХ.

115. У складу са Приједлогом закона о заштити менталног здравља РС, лице са сметњама у менталном здрављу даје пристанак на медицинску интервенцију у виду обрасца у писменом облику након што је, последице процјене способности о давању пристанка на медицинску интервенцију, утврђено да разумије сврху, природу, посљедице, користи и опасности медицинске интервенције, у складу са прописима којим је уређен ванпарнични поступак. Поштујући независност, вољу и склоност лица са сметњама у менталном здрављу којем је потпуно или дјелимично одузета пословна способност, а у сврху подршке за давање пристанка на медицинску мјеру, лице са сметњама у менталном здрављу може да се савјетује са лицем у које има повјерење. Изузетно, ако ово лице ни последице савјетовања, а у сврху подршке давању пристанка на медицинску интервенцију, не да свој пристанак, може се подвргнути медицинској интервенцији само уз пристанак законског заступника у виду обрасца у писменом облику. Лице са сметњама у менталном здрављу не може се одрећи права на давање изјаве о пристанку на предложену медицинску мјеру, али се пристанак на медицинску мјеру може повући у било које вријеме у

⁵³ Врши се у складу са Законом о социјалној заштити Републике Српске, законом који прописује рад управних органа и Законом о управној инспекцији. Инспекцијски надзор над спровођењем Закона о социјалној заштити Републике Српске и прописа донесених на основу њега врши инспекција надлежна за социјалну заштиту.

виду обрасца у писменом облику. Лице са сметњама у менталном здрављу за које је последице прегледа, добијања информација и извршене процјене способности о давању пристанка на медицинску интервенцију утврђено да не разумије сврху, природу, последице, користи и опасности медицинске интервенције, те није способно да да пристанак у виду изјаве у писменом облику, може бити подвргнуто медицинској интервенцији без пристанка у виду задржавања, односно смјештаја ако је:

- медицинска интервенција неопходна да би се спријечило значајно погоршање здравственог стања;
- предузимање медицинске интервенције без пристанка лица са сметњама у менталном здрављу да би се спријечило угрожавање живота и безбједности тог лица или живота и безбједности других лица и
- медицинска интервенција усмјерена ка поновном успостављању способности доношења одлуке о пристанку на медицинску интервенцију.

На спровођење медицинске интервенције без пристанка лица са сметњама у менталном здрављу у виду задржавања, односно смјештаја у болницу, клинички центар или у специјалну болницу, примјењују се прописи којим се уређује ванпарнични поступак.

Члан 19. Независно живљење и укљученост у заједницу

116. У БиХ није усвојена државна стратегија деинституционализације, с обзиром на то да су питања социјалног збрињавања у надлежности ентитета, кантона и БДБиХ. У ентитетима нису донијети закони или неки други прописи који гарантују да неће бити нових улагања у установе социјалног збрињавања.

117. Влада ФБиХ је усвојила Стратегију деинституционализације и трансформације установа социјалне заштите у ФБиХ (2014-2020)⁵⁴, а у складу с њом је израђен и Акциони план. Наведени стратешки документи су усмјерени на унапређење услова за развој система заштите којим ће се обезбиједити побољшање квалитета живота, недискриминација, заштита људских права и слобода за све кориснике социјалне заштите кроз транзицију са институционалне бриге на социјалну бригу у заједници. Што се тиче финансирања процеса деинституционализације, Федерално министарство рада и социјалне политике је у извјештајном периоду реализовало капитални трансфер установама социјалне заштите, који је био усмјерен на побољшање постојећих просторних услова и успостављање стамбених заједница као облика организованог становања уз подршку. Циљеви који су се жељели достићи су побољшање услова боравка штићеника, побољшање постојећих инфраструктурних услова за функционисање установа на нивоу ФБиХ, социјално збрињавање и оспособљавање за самосталан живот и рад према преосталим способностима и спровођење радне активности штићеника.

118. У ФБиХ у оквиру додатних и континуираних едукација професионалаца у менталном здрављу, посебно уз подршку Пројекта менталног здравља у БиХ, континуирано се врши и упознавање са одредбама Конвенције о правима лица са инвалидитетом, укључујући значај социјалне инклузије и обезбјеђење права на укључивање у заједницу ових лица, односно живот у заједници на равноправном основу са другима. Организације лица са инвалидитетом су континуирано укључене кроз овај пројекат у све активности од значаја за третман и рехабилитацију лица са менталним сметњама. Ради се на њиховом оснаживању за самосталан живот, али и на оснаживању капацитета за преузимање друштвених улога путем циљаног ангажмана у невладиним организацијама и односа са владиним органима, затим се ради и на јачању капацитета за говорништво, посебно јавно и сл. У овој области се спроводи низ активности на терену, што унапређује укупни положај лица са менталним сметњама и њихову улогу у друштву.

119. У области социјалне заштите⁵⁵ у РС, један од циљева је деинституционализација установа за смјештај лица са инвалидитетом, који представља активности измјештања лица са инвалидитетом из установа у локалне заједнице у складу са индивидуалним планом бриге и подршке, затим трансформацију установа социјалне заштите и развијање услуга подршке лицима са инвалидитетом у циљу деинституционализације.

⁵⁴ Влада ФБиХ дала сагласност Одлуком V. број 1591/2017 од 7.12.2017. године.

⁵⁵ Акциони план за изједначавање могућности лица са инвалидитетом у РС 2016 – 2026. (Циљ 7.3.3)

120. Представници удружења лица са сметњама у менталном здрављу су укључени у израду законских и стратешких докумената из ове области. Такође, ова лица су укључена у израду индивидуалног плана опоравка заједно са стручним тимом центра за заштиту менталног здравља, што је посебно наглашено у Приједлогу закона о заштити менталног здравља у Глави 5 – Заједничко планирање отпуста и отпуст лица са сметњама у менталном здрављу са одјељења психијатријске болнице, клинике за психијатрију клиничког центра, специјалне болнице или завода за форензичку психијатрију. Поред тога, посебна глава у Приједлогу закона о заштити менталног здравља обрађује социјалну инклузију и живот у друштвеној средини у циљу деинституционализације. У РС је у плану и обука здравствених радника у вези са препорукама Конвенције.

121. Већина наставних планова и програма студија за социјални рад на универзитетима у БиХ је ажурирана и у складу је са одредбама Конвенције. Тако се на одсјецима за социјални рад Универзитета у Бањалуци ова питања обрађују кроз предмете: Социјални рад са лицима са инвалидитетом, Сиромаштво и социјално укључивање и Социјална политика. На Универзитету у Сарајеву ова питања се обрађују кроз два предмета која се баве лицима са инвалидитетом (дјецом и одраслима).

122. На Универзитету у Тузли дјелује Едукационо-рехабилитациони факултет као једина установа овог типа у БиХ. На студијском одсеку Специјална едукација и рехабилитација на Катедри за интелектуалне тешкоће уведен је предмет „Програми подршке у раду са лицима са интелектуалним тешкоћама“, гдје су ажуриране наставне јединице у духу превенције институционализације и деинституционализације лица са интелектуалним тешкоћама. На првој години додипломског студија изучава се предмет под називом Инклузивна пракса. На сједници Сената Универзитета у Тузли усвојен је Мастер план развоја и имплементације стратегија социјалне димензије, који предвиђа низ мјера, између осталих, мјере побољшања приступачности наставних материјала и планова за инклузивну наставу којим ће наставници и административно особље и других факултета имати обавезу усвојити основна знања и унаприједити извођење наставе, испита и других курикуларних обавеза у складу са принципима инклузивног образовања. У вези с тим, већ су одржани тренинзи за наставно и административно особље.

Члан 20. Лична покретљивост

123. У ФБиХ, сходно члану 33. Закона о здравственом осигурању⁵⁶, осигурана лица имају право на коришћење ортопедских и других помагала. Листа ортопедских помагала је дио Одлуке о основном пакету здравствених права⁵⁷, док се обим права утврђује са кантоналним прописима⁵⁸ и иде на буџетски терет кантоналних завода здравственог осигурања. Помагала се набављају углавном путем јавних набавки, уз поједине изузетке гдје лица сама могу да бирају гдје ће их набавити. Обуке за коришћење помагала се углавном раде у оквиру куће која обезбјеђује ортопедско помагало. Евидентан је раст трошкова за ортопедска помагала у ФБиХ, тако су у 2018. години трошкови износили 27.306.197,00 КМ и већи су за 4,8% у односу на 2017. годину, те имају тренд раста у односу на претходне године.

124. Завод здравственог осигурања и реосигурања ФБиХ обезбјеђује здравствену услугу „Хумана репродукција лица са инвалидитетом“, која се финансира средствима Федералног фонда солидарности. Позитиван примјер је Завод здравственог осигурања Тузланског кантона који сваке године врши евалуацију Јединствене листе ортопедских и других помагала. Завод има континуирану и транспарентну сарадњу са удружењима лица са инвалидитетима те на основу њихових приједлога, у складу са финансијским могућностима, проширује ову Листу и врши њену евалуацију. Завод здравственог осигурања Тузланског кантона не спроводи јавну набавку ортопедских и других помагала, већ је Листом утврђено учешће Завода у набавци помагала која се реализује на начин да осигурано лице набавља помагало код било којег правног, односно физичког лица које се бави изградом/испоруком помагала.

⁵⁶ „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 30/97, 7/02, 70/08, 48/11 и 36/18

⁵⁷ „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 21/09

⁵⁸ Листа нових кантоналних прописа у Анексу

Учешће Завода на Листи помагала се утврђује у износу, односно проценту учешћа од цијене помагала, а код одређених помагала осигурано лице сноси разлику у цијени помагала.

125. У РС је донесен Правилник о измјенама и допунама Правилника о праву на медицинска средства⁵⁹, који прописује садржај, обим и начин остваривања права на медицинска средства као права на здравствену заштиту прописаног Законом о здравственом осигурању. Право на медицинско средство, у садржају и обиму дефинисано овим правилником, остварује се код правног субјекта регистрованог код надлежног органа са којим Фонд има закључен уговор о испоруци медицинског средства осигураним лицима, а на начин прописан овим правилником. Осигурано лице остварује право на медицинско средство у складу са медицинским индикацијама и другим условима утврђеним Листом медицинских средстава, на основу којих се издаје налог за набавку/поправку медицинског средства, прописан на обрасцу који се налази у прилогу Правилника. Правилником о праву на ортопедска помагала из 2018/19. године скраћена је процедура за добијање ортопедског помагала као и дужина њеног трајања.

126. Закључивањем Протокола о сарадњи између Министарства рада и борачко-инвалидске заштите РС и Фонда здравственог осигурања РС, 2. марта 2018. године, дата је могућност да ратни војни инвалиди – ампутирци и параплегичари - могу остварити право на ортопедско помагало (медицинско средство) преко овог министарства у виду новчаних средстава у сврху куповине ортопедског помагала по сопственом избору. У том случају, то право не могу остварити преко Фонда на начин предвиђен прописима Фонда и супротно. Исплата средстава за куповину ортопедског помагала врши се у складу са интерним актом Министарства донесеним на основу поменутог протокола, чији је саставни дио Листа ортопедских помагала за ратне војне инвалиде, ампутирце и параплегичаре за које Министарство може одобрити новчана средства, а којом је предвиђена врста, шифра, састав сета ортопедског помагала, вриједност и рок трајања ортопедског помагала. Министарство рада и борачко-инвалидске заштите РС је закључило такав протокол и са Фондом здравственог осигурања Брчко дистрикта БиХ.

127. У Фонду здравственог осигурања БДБиХ је ревидиран Правилник који уређује предметну област, те је од 1.9.2019. године у примјени измијењени и допуњени Правилник о остваривању права на ортопедска и друга помагала осигураних лица Фонда. У поступку набавке потребног помагала, осигурана лица врше избор установе у којој ће набавити помагало, а обуку корисника о коришћењу помагала врши надлежни љекар и установа која испоручује помагала.

128. Лица са инвалидитетом у БиХ и даље сматрају да су постојећа рјешења за набавку помагала дискриминаторна, јер су различита зависно од узрока инвалидитета и територијалне припадности. Ратни војни инвалиди су у повољнијем положају код набавке квалитетнијих помагала и код услуга рехабилитације. Посебно лошим сматрају рјешење у ФБиХ гдје је кантонима остављено да утврђују обим права и поступак за њихово остваривање, без критеријума утврђених на нивоу ФБиХ. Такође, сматрају да заводи обезбјеђују низак износ учешћа, те да се набављају недовољно квалитетна помагала за нератна лица са инвалидитетом.

Члан 21. Слобода изражавања и мишљења и приступ информацијама

129. У РС је усвојен Закон о знаковном језику.⁶⁰

130. Према Закону о комуникацијама⁶¹ налаже се заштита интереса свих корисника телекомуникационих услуга у смислу доступности тих услуга, њиховог квалитета и цијенā. Према Правилу 68/2013⁶² о обављању дјелатности даваоца фиксних јавних телефонских услуга, давалац услуге треба да објави именик у електронској форми на својој веб страници, тако да је могуће примијенити програме, тзв. „читаче екрана“, у циљу омогућавања приступа за слијепа и слабовида лица.

⁵⁹ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 114/12, 59/14, 94/14, 100/14, 61/16, 7/17, 53/18, 112/18, 121/18, 21/19 и 46/19

⁶⁰ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 62/18, имплементација у надлежности Министарства просвјете и културе Републике Српске

⁶¹ „Службени гласник БиХ“, бр. 31/03, 75/06, 32/10 и 92/12, члан 7. став 2 ц)

⁶² „Службени гласник БиХ“, бр. 17/13, члан 5. став 5 б)

131. „БХ Телеком“ као друштвено одговорна и социјално осјетљива компанија планира у наредном периоду обезбиједити алате за прилагођавање свих својих сервиса лицима са инвалидитетом. Тренутно, мобилна верзија њихове веб странице на *Google Lighthouse Accessibility* тесту има оцјену 83/100, десктоп верзија на *Web Accessibility* има оцјену 81%, с тим да ће у наредном периоду радити на њеном прилагођавању до 100%. Такође, „БХ Телеком“ је у наредном периоду планирао успоставити могућност видео-позива на контакт-центру, на којем би био ангажован радник са познавањем знаковног језика. „БХ Телеком“ д.д. Сарајево у својој понуди има пакете услуга намијењене лицима са инвалидитетом, те услугу под називом „Ту сам“ која омогућава олакшавајуће коришћење за лица са инвалидитетом (апликација садржи паник дугме и сл.).

132. Компанија „Мтел“ а.д. Бањалука тренутно не пружа информације у приступачним облицима.

Члан 23. Поштовање дома и породице

133. Законом о основима социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породице са дјецом ФБиХ⁶³ прописано је да породици која има дијете ометено у физичком или психичком развоју и породици у којој су оба или један родитељ инвалиди, обезбјеђују се повољнији услови у стицању и остваривању права и већи износи материјалних и других давања утврђених овим законом и прописом кантона. Овим законом је такође прописано право на услуге социјалног и другог рада ради спречавања појава и ублажавања посљедица социјалних проблема.

134. У документу „Јавне политике о развоју хранитељства у ФБиХ“⁶⁴ препозната је важност организовања и спровођења јавних кампања усмјерених афирмисању и промовисању хранитељства у ФБиХ, а промоцију хранитељства у ФБиХ обављају невладине и међународне организације које се баве заштитом дјецe (ННС, UNICEF и сл.)

135. Законом о социјалној заштити РС⁶⁵ прописана су сљедећа права: новчана помоћ, додатак за помоћ и његу другог лица, подршка у изједначавању могућности дјецe и омладине са сметњама у развоју, смјештај у установу, збрињавање у хранитељску породицу, помоћ и њега у кући, дневно збрињавање, једнократна новчана помоћ и савјетовање. Наведеним правима се обезбјеђује помоћ лицима и породицама које се нађу у стању социјалне потребе усљед различитих околности, па и инвалидитета.

136. Стратегијом унапређења друштвеног положаја лица са инвалидитетом у РС 2017-2026, као један од циљева у области социјалне заштите, предвиђено је обезбјеђивање минималне социјалне безбједности лица са инвалидитетом по једнаким критеријумима без обзира на узроке настанка инвалидности. Једна од активности за достизање наведеног циља је управо унапређење права лица са инвалидитетом кроз увођење инвалиднине, корак у превенцији смјештаја лица са инвалидитетом у установе те подршка породицама лица са инвалидитетом. Влада РС је у 2018. и 2019. години донијела одлуке о одобрењу пласмана средстава за унапређење положаја лица са инвалидитетом кроз надокнаде за личну инвалиднину, те се приступило измјенама и допунама Закона о социјалној заштити како би се увело право на личну инвалиднину.

137. Законом о дјечјој заштити⁶⁶ РС прописана су и права на додатак на дјецу, увећани додатак на дјецу са сметњама у развоју и рефундација исплаћене надокнаде плате за вријеме рада са половином пуног радног времена ради појачане њега и бриге о дјетету са сметњама у развоју. Примјеном стратешког документа Стратегије унапређења друштвеног положаја лица са инвалидитетом у РС 2017–2026, нормирано је ново право у области дјечје заштите „Надокнада родитељу његоватељу или његоватељу“. У вези с тим, планирају се измјене и допуне Закона о дјечјој заштити РС како би се побољшала минимална социјална безбједност дјецe са инвалидитетом, подршка биолошкој породици и превенција

⁶³ „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 45/16 и 40/18

⁶⁴ Усвојила Влада Федерације БиХ Закључком V. број: 1438/2015 од 22.10.2015. године

⁶⁵ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 37/12, 90/16 и 94/19

⁶⁶ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 114/17, 122/18 и 107/19

смјештаја дјецe са сметњама у развоју у установе социјалне заштите, како би дјецa остала у својим породицама. Ново право у области дјечје заштите остваривали би као новчану надокнаду родитељи његоватeљи или његоватeљи који се брину о дјеци са сметњама у развоју 24 часа дневно.

138. Стратегија унапређења социјалне заштите дјецe без родитељског старања РС 2015-2020.⁶⁷ предвиђа развој хранитељства као услуге породичног збрињавања дјецe без родитељског старања. Уз финансијску подршку UNICEF-а, одржани су тренинзи представника центара за социјални рад у РС, с циљем развоја њихових капацитета у наредном периоду, унапређења компетенција и оспособљавања за процјену опште могућности хранитељских породица за квалитетно обављање хранитељске улоге и задатака хранитеља, задовољавања специфичних потреба корисника за које се примјењује хранитељство као мјера заштите. Активности у области хранитељства биће настављене и у наредном периоду.

Члан 24. образовање

139. БиХ нема јединствену стратегију о инклузивном образовању, већ се ова питања уређују на нивоима ентитетa, кантона и БДБиХ, а у складу са уставним надлежностима. У цијелој БиХ укупна прилагођеност инклузивном образовању се може означити као дјелимична, али се континуирано ради на њеном унапређењу.

140. Сви закони у области образовања у БиХ сваком лицу гарантују једнако право приступа, једнаке могућности учешћа у одговарајућем васпитању и образовању и уживање једнаког третмана, без дискриминације по било којем основу и ниједан закон не садржи дискриминаторне одредбе. Принцип инклузивности лица са тешкоћама у развоју у образовни систем је нормативно уграђен у све законске и друге акте из области образовања у БиХ.

141. Достигнути су одређени резултати Стратешким правцима развоја образовања у БиХ, са Планом имплементације 2008-2015, у области интеграције ове дјецe у редовни систем школовања, али ови успјеси варирају од једне до друге надлежне власти. Већи урбани центри имају развијенији приступ инклузивном образовању, за разлику од руралних и територијално разуђених средина.

142. Крајем 2017. године, надлежне образовне власти у БиХ, уз подршку UNICEF-а, дефинисале су генералне препоруке за инклузивно образовање које укључују: утврђивање појмовника инклузивног образовања и инструментарија за процјену потреба дјетета у инклузивном образовању; анализу података о дјеци са посебним потребама у БиХ те дефинисање упутстава за подршку инклузивном образовању (мобилни стручни тим и асистент у настави).

143. У оквиру Заједничке акције Европске уније и Савјета Европе „Квалитетно образовање у мултиетничким друштвима“, која је реализована од јануара 2018. године до маја 2019. године, Министарство цивилних послова БиХ, у сарадњи са надлежним образовним властима у БиХ, припремило је докуменат „Препоруке за политике дјеловања са Мапом пута за унапређење инклузивног образовања у БиХ“. Препоруке су усклађене са визијом Савјета Европе за квалитетно образовање и Препоруком CM/Rec(2012)13 Одбора министара државама чланицама о обезбјеђивању квалитетног образовања, као и са међународним стандардима за квалитетно образовање за све, посебно у сегменту инклузије.

144. Такође, на основу препорука Европске комисије са Пододбора за иновације, информационо друштво и социјалну политику и Одбора за стабилизацију и придруживање између Европске комисије и БиХ, у циљу унапређења инклузивног образовања и примјене инклузивних пракси у БиХ, Министарство цивилних послова БиХ је припремило докуменат „Препоруке за инклузивно образовање у БиХ“, базиран на резултатима и усаглашеним циљевима током имплементације Заједничког пројекта Европске уније и Савјета Европе „Регионална подршка инклузивном образовању“. Први докуменат је усвојен 15.10.2020. године на Савјету министара БиХ, док се ускоро очекује усвајање другог документа. Имплементација предложених препорука би требала допринијети унапређењу инклузивног образовања и даљем развоју

⁶⁷ Усвојила је Народна скупштина Републике Српске на VII сједници, одржаној 29.10.2015. године

инклузивних образовних политика, што би требао бити континуиран процес, визија и циљ надлежних образовних власти у БиХ и свих релевантних партнера, за остварење квалитетног образовања на свим нивоима, за све.

145. У Стратегији за унапређење права и положаја лица са инвалидитетом у ФБиХ (2016-2021) – Специфични циљ 2. (Унаприједити приступачност окружења за лица са инвалидитетом путем уклањања архитектонских и информационо-комуникационих баријера, као кључни аспект за њихово потпуно укључивање у друштвену заједницу) и Специфични циљ 3. (Укључити лица са инвалидитетом у све области живота равноправно са другима, посебно у области образовања, културног, спортског, јавног и политичког дјеловања) – предвиђају низ активности које се односе на питање приступачности у инклузивном образовању.

146. Федерално министарство образовања и науке промовише инклузивно образовање и цјеложивотно учење за ученике и студенте путем финансирања пројеката из области инклузивности те изградом стратешких докумената којима је циљ, или садрже мјере којима је циљ, унапређење образовања дјете са тешкоћама у развоју и студената са инвалидитетом.

147. Инклузивно образовање се реализује према различитим подзаконским актима у кантонима ФБиХ, као што су: Правилник о инклузивном образовању ученика са посебним образовним потребама Зеничко-добојског кантона⁶⁸, Правилник о васпитању и образовању ученика са посебним образовним потребама у основним и средњим школама Босанско-подрињског кантона Горажде, Правилник о инклузивном образовању⁶⁹ и др.

148. Тузлански кантон је донио Стратегију за укључивање дјете са тешкоћама у образовање са седмогодишњим Планом имплементације⁷⁰.

149. Министарство за образовање, науку и младе Кантона Сарајево припремило је Стратегију за укључивање дјете са тешкоћама у развоју у образовање са седмогодишњим Планом имплементације у Кантону Сарајево. Стратегија је развијена у партнерству Министарства за образовање, науку и младе Кантона Сарајево и међународне организације Save the Children, а очекује се ускоро и њено усвајање.

150. Стратегије за инклузивно образовање нису усвојене у већини кантона, али се планира њихово усвајање у Зеничко-добојском кантону, Босанско-подрињском кантону Горажде и Херцеговачко-неретванском кантону. Инклузивно образовање ће као посебан циљ бити интегрисано у стратегију образовања Западнохерцеговачког кантона.

151. Архитектонска приступачност школског окружења у ФБиХ варира, па је у неким кантонима боља, али се стање прогресивно поправља те се на томе континуирано ради. Већина прилаза је адекватно уређена док и даље остаје велики проблем око прилагођавања унутрашњости школа. У школама се редовно израђују индивидуализовани васпитно-образовни програми за дјецу са интелектуалним сметњама која не могу да прате редовне наставне програме, у сарадњи са родитељима дјете. За већину дјете са инвалидитетом којима је потребан асистент у настави, те друга дидактичка и едукациона помагала, обезбјеђују им се и финансирају из буџета школа, локалних заједница, надлежних министарстава образовања и из донаторских средстава.

152. Министарство за образовање, науку и младе Кантона Сарајево, у сарадњи са Save the Children, обезбиједило је донацију шест Роби гусјеничара за савладавање инфраструктурних баријера за дјецу која користе колица у Кантону Сарајево.

⁶⁸ „Службене новине Зеничко-добојског кантона“, бр. 10/15

⁶⁹ „Службене новине Кантона Сарајево“, бр. 32/19

⁷⁰ Усвојена је на 50. сједници Скупштине Тузланског кантона 29.3.2018. године

153. Федерално министарство образовања и науке је издвојило значајна финансијска средства за инклузивно образовање⁷¹, с тим да се бројне активности финансирају из донаторских средстава (UNICEF, Save the Children). По кантонима је ситуација разнолика те се значајно разликују издвајања за инклузивно образовање, и то за финансирање различитих услуга као што су: обезбјеђење превоза ученика, наставног материјала, стручног кадра (дефектолога, асистента и за различите друге потребе инклузивног образовања).⁷²

154. У неким кантонима још увијек нема тачно одређених буџетских издвајања за инклузивно образовање, као што је то у Херцеговачко-неретванском кантону.

155. У складу са рјешењем Министарства за образовање, науку и младе Кантона Сарајево, организацији „ЕДУС“ је од 2019. године уступљен простор у Центру „Владимир Назор“ у Сарајеву, у којем се реализује програм предшколског васпитања и образовања за подршку дјечи са тешкоћама из аутистичног спектра, у износу од 1. 200.000,00 КМ за годину.

156. Министарство за образовање, науку и младе Кантона Сарајево планира формирање 20 стручних, трочланих тимова подршке школама, искључиво намијењених подршци у раду са дјецом са тешкоћама у развоју. Тим ће чинити дефектолози (различитог усмјерења зависно од потреба), психолог и логопед, а имаће задатак пружања стручне подршке васпитно-образовним установама, од предшколског до средњошколског нивоа, у виду ране интервенције, подршке стручном третману, савјетовања наставника и стручних сарадника, едукације и помоћи наставницима и стручним сарадницима при изради индивидуално прилагођеног програма за ученика итд.

157. У ФБиХ, кантонални педагошки заводи спроводе континуиране обуке наставног особља, а неке од тема су и инклузивно образовање. Неке од обука су реализоване уз подршку донатора, као што су UNICEF, Save the Children и Удружење „ДУГА“.

158. На иницијативу Педагошког завода Зеница одобрен је Пројекат „Израда индивидуалних образовних програма“, који ће се спроводити у 2020. години. Овај завод је раније спроводио обуке на теме: Социјална кохезија, образовање за друштвену правду, Специфичне тешкоће у учењу код ученика основних и средњих школа и примјена Правилника о инклузивном образовању ученика основних и средњих школа.

159. У Босанско-подрињском кантону Горажде, у току школске 2012/13. године, у едукације из области инклузије и рада са дјецом са посебним потребама уложено је 30.000,00 КМ, и то путем Пројекта „Едукације за наставнике и стручне сараднике основних и средњих школа у области инклузије и рада са дјецом са посебним образовним потребама у установама за васпитање и образовање у овом кантону“.

160. Министарство просвјете и културе РС, у сарадњи са Републичким педагошким заводом, спроводи инклузију у школама. У складу са законом, ученици са тешкоћама у развоју стичу васпитање и образовање у редовним школама (у редовним, комбинованим или посебним одјељењима) или школама за дјецу са сметњама у развоју. У школама за дјецу са сметњама у развоју школују се ученици у складу са препорукама наведеним у налазу и мишљењу стручне комисије. Васпитно-образовни рад за ове ученике реализује се на основу наставног плана и програма, те индивидуалних образовних програма које предлаже стручни тим школе, а усваја наставничко вијеће. У случају да је предложено ангажовање лица за подршку ученику са сметњама у развоју - асистента, а на основу налаза и мишљења стручне комисије за процјену потреба и усмјеравање дјече и омладине са сметњама у развоју, школа ће затражити сагласност Министарства за његово ангажовање.

⁷¹ Погледати табеле у прилогу

⁷² У буџету за 2019. годину, у Тузланском кантону је планирано 542.500,00 КМ, у Зеничко-добојском кантону 84.650,00 КМ и Западнохерцеговачком кантону 1.780.100,00 КМ.

161. Министарство просвјете и културе РС од школске 2010/2011. године финансира асистенте који су се приоритетно одобравали за ученике са аутизмом/комбинованим сметњама са елементима аутизма и ученике са тјелесним оштећењима (тешко покретне и непокретне ученике). Ученицима са другим сметњама у развоју одобравани су асистенти у зависности од расположивих средстава планираних буџетом. Асистент пружа техничку помоћ у кретању и обављању хигијенских потреба, комуникацији и социјалној укључености и другој врсти помоћи, зависно од потреба ученика, а на приједлог наставника или стручне службе школе. Влада РС је од школске 2010/2011. до 2018/2019. године за асистенте издвојила укупно 3.229.381,00 КМ⁷³.

162. У стручним службама основних школа РС, у школској 2018/2019. години, поред обавезног педагога, у 21 школи је био ангажован дефектолог, у 125 психолог, у 12 логопед те у 9 школа ангажован је социјални радник. У РС су креирани наставни планови и програми за ученике са оштећењем вида, ученике са оштећењем слуха, ученике са лаким оштећењем интелектуалног функционисања, ученике са умјереним и тежим оштећењем интелектуалног функционисања те за дјецу са аутизмом.

163. Иначе, поред 187 основних и 92 средње школе у РС, постоје и четири центра за образовање и васпитање дјете са сметњама у психофизичком развоју у које се, на основу рјешења о врсти и степену ометености, упућују углавном дјеца са тежим и тешким сметњама у развоју којима је, поред стручне васпитно-образовне службе којом ови центри располажу, потребна и свакодневна њега и рехабилитација која им тамо може бити пружена. Уписно подручје ових центара јесте цијела РС, те је у овим центрима омогућен смјештај и исхрана ученика који долазе из различитих градова РС.

164. РС је у Стратегији унапређења друштвеног положаја лица са инвалидитетом у РС 2017-2026, у области васпитања и образовања, поставила сљедеће циљеве:

- унаприједити инклузивно и специјално образовање и васпитање те цјеложивотно учење за лица са инвалидитетом;
- стручно усавршавање рада наставника/васпитача, стручних сарадника и других који раде са дјецом са инвалидитетом и
- обезбјеђивање прилагођених уџбеника, литературе и пратећих дидактичких средстава за дјецу и омладину са инвалидитетом.

165. У Стратегији развоја образовања РС за период 2016-2021. године постављени су сљедећи циљеви за побољшање образовања дјете са инвалидитетом:

- стварање услова за укључивање у институционално предшколско васпитање и образовање дјете са сметњама у развоју;
- потпуна обухваћеност дјете обавезним деветогодишњим основним васпитањем и образовањем, а једна од мјера је „Континуирана анализа и унапређивање садржаја, обима и квалитета услуга за дјецу са сметњама у развоју“ и
- подршка инклузији у средњем образовању и васпитању.

166. Опремљеност школа у РС дидактичким средствима и помагалима за рад са ученицима са сметњама у развоју, као и адекватном литературом, стручном и практичном, у редовним одјељењима је врло скромна. Материјално-технички услови рада у специјалним установама крећу се од оптималне до добре испуњености педагошких стандарда. Сви ученици у специјалним установама школују се по посебним програмима у зависности од врсте сметње коју ученик има, а настава се реализује у комбинованим одјељењима. У РС досад нису штампани уџбеници за ученике са сметњама у развоју. У специјалним основним и средњим школама користе се уџбеници из Републике Србије за специјалну наставу, те уџбеници које је одобрило Министарство просвјете и културе РС, а намијењени редовном образовању. У Центру за дјецу и омладину са сметњама у развоју „Будућност“ прештампавају се уџбеници на Брајево писмо.

⁷³ Табела у Анексу

167. Јединице локалне самоуправе обезбјеђују дио средстава за суфинансирање боравка дјеце са сметњама у развоју у предшколској установи. У буџету РС се издвајају средства и за финансирање школа за дјецу са сметњама у развоју. Дио трошкова сноси и јединице локалне самоуправе.

168. Републички педагошки завод РС сваке године организује савјетовања и за подручја специјалне наставе и инклузије. Основни циљ овог савјетовања је унапређење квалитета васпитања и образовања ученика са сметњама у развоју како у посебним установама и одјељењима тако и у процесу инклузивног образовања. Савјетовања су намијењена дефектолозима/специјалним едукаторима и рехабилитаторима запосленим у специјалним одјељењима као стручни сарадници или други образовни профили који раде у специјалним одјељењима, те наставницима, педагозима, психолозима и социјалним радницима у школама. Републички педагошки завод континуирано организује ова савјетовања из области специјалне наставе и инклузије, што свакако није обука или семинар, али јесте прилика и могућност да се наставници додатно информишу и ојачају своје компетенције.

169. Законом о допуни Закона о правосудном испиту у Републици Српској⁷⁴ сва лица са инвалидитетом, чији је статус утврђен рјешењем надлежних органа РС, ослобођена су надокнаде за полагање правосудног испита.

170. Право на образовање дјеце са тешкоћама у развоју у БДБиХ је регулисано Законом о образовању у основним и средњим школама БДБиХ⁷⁵, према којем дјеца која имају „мање психофизичке тегобе“ и која требају да уче уз појачан надзор психолога, педагога, логопеда и дефектолога, школују се у редовним одјељењима основних и средњих школа. Истовремено, дјеца која имају „израженије тегобе у психофизичком развоју“ похађају наставу у посебним одјељењима школа, по адаптираном наставном плану и програму. У том случају, укључена су у програм рехабилитације и ресоцијализације. Све основне и средње школе у БДБиХ имају формиране стручне тимове чији је задатак, између осталог, и рад са дјецом са посебним потребама. Приступачност школском окружењу дефинисана је у члану 9. Закона о образовању у основним и средњим школама Брчко дистрикта БиХ.

171. У оквиру Универзитета у Бањалуци постоји Универзитетски центар за помоћ студентима са посебним потребама. Студентима који су регистровани, Универзитетски центар⁷⁶ обезбјеђује и додатну едукацију путем разних радионица. Такву једну радионицу су иницирали сами студенти, а одржана је у сарадњи са удружењем грађана „Инфопарт“ из Бањалуке, те је достигнут договор око пројекта на изградњи модула за звучне семафоре, који ће се реализовати у сарадњи са Електротехничким факултетом Универзитета и Градом Бањалука.

172. У оквиру завршеног Темпус пројекта EQOPP – БиХ (Једнаке могућности за студенте са инвалидитетом) су реализоване обуке продекана за наставу и координатора за обезбјеђење квалитета, као и представника административног кадра са свих факултета Универзитета у Бањалуци. Њихов задатак је био да врше даљњу едукацију и обуке наставног и административног особља по факултетима. На Универзитету у Бањалуци функционише дуги низ година Центар за помоћ студентима са инвалидитетом који с времена на вријеме организује обуке за наставно особље као и студенте са инвалидитетом. На интернетској страници овог центра⁷⁷ су постављене брошуре и приручници намијењени студентима са инвалидитетом, као и академском и административном особљу (Универзитетски водич за подршку студентима са инвалидитетом, Дислексија у високом образовању, Студенти са оштећењем вида у високом образовању, Студенти са тјелесним оштећењем у високом образовању, Приручник за обуку академског и неакадемског особља и Инклузија студената са инвалидитетом). Ревизори пројекта (три ревизора, Аустрија, Шпанија и БиХ) су оцијенили Центар за помоћ студентима са инвалидитетом Универзитета у Бањалуци убједљиво најбољим од свих јавних универзитета у БиХ.

⁷⁴ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 84/19

⁷⁵ „Службени гласник Брчко дистрикта БиХ“, бр. 10/08, 25/08, 4/13, 48/16 и 22/17

⁷⁶ Регистрованих студената са инвалидитетима 49, у академској 2018/2019. години

⁷⁷ <http://www.centar.rs.ba/>

173. У оквиру Универзитета у Бањалуци изучава се инклузивно образовање на Филозофском факултету, и то на студијским програмима Учитељски студиј, Предшколско васпитање, Педагогија, те на Факултету политичких наука – студијски програм Социјални рад.

174. Обуке за наставно особље на Универзитету у Сарајеву реализују се у организационим јединицама путем имплементације домаћих и међународних пројеката. Универзитет у Сарајеву оформио је Уред за подршку студентима (УПС!) који пружа подршку студентима са инвалидитетом у процесу студирања, обезбјеђује асистивну технологију и помагала, организује обуке за студенте, обезбјеђује приступачну литературу и генерално ради на подизању квалитета живота. На Универзитету у Сарајеву, према евиденцији, студирају 92 студента са инвалидитетом.

175. У склопу реализације Пројекта МАСН на Факултету спорта и физичког васпитања одржан је Локални тренинг курс, као једна од обавезних пројектних активности која има за циљ да подигне свијест студената овог факултета по питању социјалне инклузије, те како ју је могуће спровести кроз спорт и спортске активности.

176. Кроз Пројекат Ерасмус+ „Мрежа библиотекарских услуга за подршку: библиотеке у земљама Западног Балкана“, рад је био усмјерен на обуке библиотекара о правима и потребама лица са инвалидитетом, те је истакнуто питање библиотечко-информационе службе и услуге у високошколским библиотекама као подршка учењу и учешћу студената са инвалидитетом.

177. У академској 2017/18. години на Филозофском факултету Универзитета у Сарајеву реализована су два циклуса обуке за наставнике и сараднике Факултета у вези са инклузивним образовањем, укључујући питање лица са инвалидитетом, уз финансијску подршку UNICEF-a.

178. У академској 2018/19. години, Уред за подршку студентима Универзитета у Сарајеву је реализовао низ обука за наставно особље на тему инклузивног образовања у оквиру Пројекта Високо образовање – образовање за све, којег су финансирале UN агенције⁷⁸. Један од модула који се односе на инклузивно образовање је уврштен и у програм обуке TRAIN (*Training & Research for Academic Newcomers*) који подразумијева имплементацију модула за академско особље. Такође, Уред за подршку студентима пружа могућност консултација, савјетовања и помоћи у процесу унапређења инклузивности на терцијарном нивоу образовања.

179. На Филозофском факултету Универзитета у Сарајеву је уведен студијски програм Специјалне педагогије у оквиру Одсјека за педагогију, на којем се изучава инклузивно образовање. Важно је истаћи да је новим документом „Правила студирања за први, други циклус студија, интегрисани, стручни и специјалистички студиј на Универзитету у Сарајеву“ регулисана обавеза наставничких студија да имају наставни предмет Инклузивно образовање са најмање 3 ECTS бода, те се очекује да сви студенти у наредним академским годинама слушају овај предмет, што има за циљ подизање инклузивне културе и праксе на свим нивоима образовања.

180. На Универзитету у Тузли дјелује Едукационо-рехабилитациони факултет као једина установа овог типа у БиХ. Студиј првог циклуса је организован кроз три студијска одсјека, шест катедри и четири уже научне области. Инклузивно образовање се изучава на првој години студија на сва три одсјека (Логопедија и аудиологија, Специјална едукација и рехабилитација, Поремећаји у понашању) кроз предмет Инклузивна пракса, гдје се студенти првог циклуса упознају са дефиницијом, концептом и стратегијом инклузивне праксе и филозофском, законодавном и едукационом заснованошћу инклузивне праксе и њене примјене. На трећој години студија Одсјека Специјална едукација и рехабилитација изучавају се предмети Инклузивна едукација и тешкоће у учењу и Процјена у едукацији и рехабилитацији и израда индивидуалног едукационог плана. У оквиру ових предмета студенти стичу

⁷⁸ (Извори: <https://www.unsa.ba/doga%C4%91aji/program-obuke-iz-oblasti-inkluzivnog-obrazovanja> i <https://www.unsa.ba/novosti/ured-za-podrsku-studentima-realizirao-program-obuke-iz-oblasti-inkluzivnog-obrazovanja>) – такође доступно на енглеском језику на интернетској страници.

теоријска и практична знања, вјештине и примјену из области тешкоћа у учењу и инклузивне едукације, едукационо-рехабилитационих поступака и индивидуалне подршке дјечи и омладини са тешкоћама у учењу у редовним условима школовања, те подршке понашању у раду са дјецом са интелектуалним и развојним тешкоћама у инклузивним условима образовања. Кроз сва три одсјека на првом, другом и трећем циклусу студија и све програме прожима се Стратегија за инклузивно образовање, чиме едукационо-рехабилитациони стручњаци представљају један од тренутно најзначајнијих ресурса подршке инклузивној едукацији у БиХ.

181. На Универзитету у Источном Сарајеву обезбијеђена је опрема за студенте са инвалидитетом, као и база података о овим студентима. У оквиру Пројекта „Високо образовање за све“, од 28. до 29.5.2019. године, организован је Програм за студенте и наставно особље чија тема је била инклузивно образовање. У плану је још сличних програма обуке. Инклузивно образовање на овом универзитету изучава се на смјеру Специјална едукација и рехабилитација Медицинског факултета у Фочи, те на четвртој години првог циклуса студија у оквиру предмета Логопедија, Развојни поремећаји и Инклузивно образовање. Поред тога, на студијском програму Педагогија на Филозофском факултету, инклузивно образовање се изучава у оквиру предмета Специјална педагогија на четвртој години првог циклуса студија.

Члан 25. Здравље

182. У ФБиХ, обука здравственог особља о правима лица са инвалидитетом врши се путем редовног образовања, стручних усавршавања у виду специјалистичких програма те путем додатне и континуиране едукације.

183. У складу са Законом о здравственој заштити ФБиХ, на подручју ФБиХ гинеколошке амбуланте се организују на свим нивоима здравствене заштите. У циљу доступности ових услуга, организују се на примарном нивоу у оквиру дома здравља. Нажалост, према спроведеним истраживањима, амбуланте нису одговарајуће опремљене за пружање услуга женама са инвалидитетом.

184. У области здравствене заштите у РС донесени су законски и подзаконски акти који су усмјерени на унапређење здравствене заштите и здравственог осигурања лица са инвалидитетом, чиме је омогућено да се здравствена заштита обезбјеђује под једнаким условима на читавој територији Републике Српске. Највећа пажња је посвећена Правилнику о праву на медицинска средства, којим се уређује област набавке помагала и средстава неопходних за комуникацију лица са инвалидитетом. Мреже савјетовалишта у оквиру којих би се пружале и специфичне услуге савјетовања за родитеље који имају дјецу са инвалидитетом, те за све остале кориснике којима су потребни савјети и подршка у вези са инвалидитетом, дјелимично су формиране у центрима за физикалну рехабилитацију и центрима за заштиту менталног здравља у заједници.

185. Стратегијом унапређења друштвеног положаја лица са инвалидитетом у РС (2017-2026), у области здравствене заштите, постављени су бројни циљеви, као што су: обезбиједити једнак приступ правима и услугама здравствене заштите за лица са инвалидитетом, обезбиједити стручне и друге услове за спровођење раног дијагностичког поступка и раних интервенција за дјецу са сметњама у развоју, организовати континуирану едукацију тимова породичне медицине и осталих специјалиста из подручја здравља жена са инвалидитетом, репродуктивног и полног здравља, планирања породице и других специфичних подручја, обезбиједити једнак приступ здравственим услугама за жене са инвалидитетом итд.

186. У циљу побољшања физичке доступности у установама у којима се пружа здравствена заштита корисницима инвалидских колица, донесен је нови Правилник о условима за почетак рада здравствене установе, а у складу са Законом о здравственој заштити⁷⁹, у којем су јасно и прецизно дефинисани минимални услови потребни за почетак рада здравствене установе.

⁷⁹ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 53/17 и 98/17

187. Чланом 94. Закона о здравственој заштити⁸⁰ у РС прописано је да је континуирана едукација посебан вид стручног усавршавања здравствених радника и здравствених сарадника, која се организује ради стицања знања и вјештина у циљу праћења и примјене савремених научних достигнућа. Истим чланом је дефинисано да ће министар правилником прописати врсте, програм и трајање континуиране едукације, што је и прописано Правилником о спровођењу континуиране едукације⁸¹, након чега је успостављен систем у остварењу континуитета у едукацији тимова породичне медицине и осталих специјалиста из подручја здравља жена са инвалидитетом, репродуктивног и полног здравља, планирања породице и других специфичних подручја.

188. Усвојена је Стратегија за унапређење сексуалног и репродуктивног здравља у РС (2019-2029), у којој је посебан осврт дат на унапређење сексуалног и репродуктивног здравља лица са инвалидитетом.⁸²

189. У БДБиХ, обука здравственог особља о правима лица са инвалидитетом врши се путем редовног образовања, стручних усавршавања у виду специјалистичких програма те путем додатне и континуиране едукације. Здравствена заштита жена у репродуктивном периоду организована је на примарном и секундарном нивоу, али амбулантни простор није прилагођен лицима са инвалидитетом.

190. World Vision у БиХ у партнерству са Организацијом ампутираца „УДАС“, у оквиру Пројекта „Интегрисана социо-економска подршка жртвама мина у БиХ“, промовисао је реег подршку (групе за подршку) као доказано успјешан комплементаран приступ традиционалним услугама рехабилитације у заједници за жртве мина, најчешће ампутирце. Кроз Пројекат је организована радионица за 16 упосленика из центара за ментално здравље, центара за физикалну рехабилитацију и центара за социјални рад из 10 пројектних општина, у циљу подизања капацитета из домена реег подршке и изазова у рехабилитацији жртва мина и ампутираца. Радионица за упосленике је одржана у Бањи Слатина код Бањалуке, у јуну 2018. године, уз стручно вођење консултаната из Института за физикалну медицину и рехабилитацију „Др. Мирослав Зотовић“ из Бањалуке. Након ове радионице, редовно особље центара за ментално здравље и центара за рехабилитацију у заједници, у девет пројектних општина, покренуло је групе реег подршке које су имале за циљ промоцију услуга менталног здравља и интегрисање реег подршке у редовне услуге центара за ментално здравље у пројектним општинама, и то: Босанска Крупа, Бихаћ, Велика Кладуша, Чајниче, Добој, Зворник, Коњиц, Травник и Лукавац. У укупно девет група подршке учествовало је 63 преживјелих од мина и 25 упосленика из центара за ментално здравље и центара за физикалну рехабилитацију. Овај сет активности је омогућио да се лицима са инвалидитетом пруже здравствене услуге из домена менталног здравља које нису постојале раније у њиховим локалним заједницама, те да се на тај начин побољша њихова рехабилитација и интеграција.

191. Према наводима из организација лица са инвалидитетом, већина гинеколошких амбуланти у БиХ нису адекватно опремљене и прилагођене потребама жена са инвалидитетом. У клиникама у већим градским центрима, које имају адекватну опрему, велики проблем је особље које није едуковано за подршку приликом прегледа.

Члан 27. Рад и запошљавање

192. У извјештајном периоду нису донесене измјене радног законодавства у БиХ којим би се увели термини „разумно прилагођавање“ и „универзални дизајн“ у складу са одредбама Конвенције.

193. Термин „разумно прилагођавање“ у Закону о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању лица са инвалидитетом ФБиХ⁸³ није присутан, већ се користи термин „прилагођавање радног мјеста и услова рада“. У складу са Законом, Фонд за професионалну рехабилитацију и запошљавање лица са инвалидитетом ФБиХ даје могућност прилагођавања радног мјеста и услова рада

⁸⁰ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 106/09 и 44/15

⁸¹ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 59/16

⁸² „Службени гласник Републике Српске“, бр. 95/19

⁸³ „Службене новине Федерације Босне и Херцеговине“, бр. 9/10

кроз подстицаје, и то новчани стимуланс за ново запошљавање лица са инвалидитетом и финансирање и суфинансирање програма одрживости запослености лица са инвалидитетом. Термин „универзални дизајн“ такође није дефинисан овим законом.

194. Постојећи Закон о раду у РС⁸⁴ нема одредбе које дефинишу „разумно прилагођавање“ и „универзални дизајн“ у складу са одредбама Конвенције. Питања „разумно прилагођавање“ и „универзални дизајн“ су, донекле, ријешена Законом о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању инвалида. Такође, ова питања се могу у наредном периоду боље дефинисати у том закону, с обзиром на то да су планиране измјене овог закона или доношење новог закона. У РС досад није промовисан стандард „разумног прилагођавања“ и „универзалног дизајна“ код приватног и јавног сектора. Углавном се то ради ад хок, од случаја до случаја, код запошљавања лица са инвалидитетом путем пројекта и програма, у којима је прилагођено радно мјесто један од основних услова које мора испунити послодавац да би му се одобрила средства подстицаја.

195. У БДБиХ још увијек не постоји закон и фонд за професионалну рехабилитацију и запошљавање лица са инвалидитетом, али се ради на доношењу овог закона. То значи да нема посебних пројеката везаних за запошљавање ових лица, али Завод за запошљавање БДБиХ путем својих редовних мјера пружа подршку запошљавању лица са инвалидитетом на отвореном тржишту рада.

196. World Vision у БиХ у партнерству са Организацијом ампутираца „УДАС“, у оквиру Пројекта „Интегрисана социо-економска подршка жртвама мина у БиХ“, посебно је промовисао самозапошљавање и предузетништво лица са инвалидитетом. Укупно 60 лица са инвалидитетом (57 преживјелих од мина и три породице смртно страдалих од мина) су подржана кроз сет активности интегрисане економске подршке да започну или прошире сопствене мале бизнисе. Изабрани корисници у 11 општина су учествовали на тренингу малих бизниса, посјетили пољопривредне сајмове да би унаприједили вјештине промоције и продаје својих производа, те добили алате и опрему у просјечној вриједности од 2.400 евра по кориснику како би започели или проширили своје пословне дјелатности. Укупан број чланова у 60 подржаних породица износи 266, укључујући и 69 малољетне дјеце.

197. Различите програме запошљавања и самозапошљавања у оквиру активних мјера запошљавања спроводи Федерални завод за запошљавање и кантоналне службе за запошљавање, у складу са својим годишњим програмима рада у којима планирају учешће незапослених лица, међу којима се налазе и лица са инвалидитетом. Федерални завод за запошљавање и кантоналне службе за запошљавање своје програме објављују на веб страници.

198. Федерални завод за запошљавање и кантоналне службе за запошљавање, самостално и у сарадњи са невладиним сектором, у извјештајном периоду су организовали и учествовали на разним конференцијама, радним групама и округлим столовима, с тематиком спровођења промотивних активности за запошљавање лица са инвалидитетом на равноправном основу на отвореном тржишту рада. Предметне активности се и даље спроводе у континуитету.

199. У складу са надлежностима из Закона о посредовању и социјалној безбједности незапослених лица⁸⁵ и Правилника о евиденцијама у области запошљавања⁸⁶, кантоналне службе за запошљавање спроводе активности групног информисања, индивидуалног савјетовања, индивидуалних консултација и припреме за рад, у циљу активног тражења посла и бржег проналаaska запослења лакше, условно и теже запошљивих незапослених лица, а ово право равноправно остварују и лица са инвалидитетом.

200. У току извјештајног периода, Фонд за професионалну рехабилитацију и запошљавање лица са инвалидитетом ФБиХ је на 112 промотивних активности (конференције, округли столови, презентације, радионице и др.), између осталог, промовисао и право на рад за лица са инвалидитетом, те запошљавање лица са инвалидитетом на равноправном основу за сва лица са инвалидитетом на отвореном тржишту

⁸⁴ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 1/16 и 66/18

⁸⁵ „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 55/00, 41/01, 22/05 и 9/08

⁸⁶ „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 74/18

рада, без обзира на узрок настанка инвалидитета (ратни војни инвалиди, цивилне жртве рата или нератни инвалиди).

201. Путем новчаног стимуланса за запошљавање лица са инвалидитетом, Фонд је за референтни период 1.1.2013-30.6.2019. године, у оквиру јавних позива за додјелу новчаног стимуланса за запошљавање лица са инвалидитетом и програма развоја привредних друштава, суфинансирао и финансирао ново запошљавање 4.015 лица са инвалидитетом. Приликом додјеле средстава предност се даје лицима са инвалидитетом која се запошљавају на отвореном тржишту рада, односно под општим условима у складу са Законом.

202. У ФБиХ је евидентно да послодавци у великом броју избјегавају извршити обавезе по члановима 18. и 19. Закона о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању лица са инвалидитетом, односно избјегавају запослити лица са инвалидитетом и плаћати посебан допринос у складу са Законом. Сходно томе, неопходне су измјене Закона које би допринијеле успостављању адекватне контроле извршавања законских обавеза послодаваца по основу чланова 18. и 19, што би допринијело повећању броја запослених лица са инвалидитетом на отвореном тржишту рада. У вези са измјенама, Фонд је већ покренуо низ активности.

203. У РС се лица са инвалидитетом равноправно укључују на отворено тржиште рада, под општим условима посредством Завода за запошљавање, и самостално, под условима утврђеним прописима којима је уређено посредовање при запошљавању, без прилагођавања радног мјеста или послова и радног мјеста⁸⁷.

204. Министарство рада и борачко-инвалидске заштите РС, Завод за запошљавање и Фонд за професионалну рехабилитацију и запошљавање инвалида РС сваке године спроводе активности за запошљавање лица са инвалидитетом, на равноправном основу за сва лица са инвалидитетом на отвореном тржишту рада, без обзира на узрок настанка инвалидитета (ратни војни инвалиди, цивилне жртве рата или нератни инвалиди). Ово запошљавање се врши кроз годишње акционе планове запошљавања путем јавних позива и циљних програма и пројеката за лица са инвалидитетом, јер су ова лица једна од циљних категорија Стратегије запошљавања у РС у ранијем, и сада важећем периоду 2016-2020. година. У циљу равноправног запошљавања лица са инвалидитетом на отвореном тржишту рада, кроз пројекте и програме запошљавања предвиђене су посебне стимулативне мјере за послодавце који запошљавају лица са инвалидитетом, у виду већег износа средстава, повољнијих услова учешћа на јавним позивима и других услова запошљавања.

Члан 28. Одговарајући животни стандард и социјална заштита

205. Федерално министарство рада и социјалне политике је имало више иницијатива у настојању изједначавања материјалне надокнаде по основу инвалидитета, без обзира на узрок његовог настанка. У том смислу, припремило је Нацрт закона о јединственим принципима и оквиру материјалне подршке за лица са инвалидитетом у Федерацији БиХ, који је Влада Федерације БиХ упутила у парламентарну процедуру. Представнички дом Парламента Федерације Босне и Херцеговине је 2014. године усвојио Нацрт овог закона који је упућен на разматрање и усвајање Дому народа Парламента Федерације БиХ, али досад није усвојен.

206. На иницијативу овог министарства припремљен је и усаглашен правилник о критеријумима и поступку медицинског вјештачења здравственог стања и јединствена листа инвалидитета, по којој би Институт за медицинско вјештачење здравственог стања оцјењивао сва лица са инвалидитетом без обзира на узрок његовог настанка. Међутим, Управни одбор Института ове документе досад није усвојио.

⁸⁷ Члан 21. став 2. Закона о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању инвалида

207. Заштита лица са инвалидитетом у РС се обезбјеђује путем закона из различитих области, те су предузете активности на унапређењу њихове заштите путем измјена и допуна тих закона, али нису предузете активности којим би се свим лицима са инвалидитетом, без обзира на узрок инвалидности, обезбиједиле исте надокнаде за тјелесно оштећење.

208. Ратни војни инвалиди и цивилне жртве рата, управо због узрока настанка инвалидности, представљају издвојену групацију лица са инвалидитетом која је заштићена посебним прописима, како у РС, ФБиХ, БДБиХ тако и у државама у окружењу насталим распадом бивше Југославије, од које је у основу и преузет модел борачко-инвалидске заштите и заштите цивилних жртава рата. За настанак инвалидитета код ратних војних инвалида и цивилних жртава рата, узрок су ратне околности за које одговорност сноси држава која је у обавези да због инвалидитета за који је она одговорна издваја новчану надокнаду, размјерно задобијеном инвалидитету. Из наведеног разлога није дошло до изједначавања надокнада ратних и нератних инвалида, јер је већи степен одговорности државе код издвајања надокнада за ратне инвалиде који нису имали тјелесно оштећење, али су их исто задобили у вршењу војних дужности, по налогу државе, уз мјере принуде.

209. У складу са уставним надлежностима, права лица са инвалидитетом су у надлежности ентитета и БДБиХ који доносе прописе, а права утврђена тим прописима финансирају из одвојених буџета, по мјесту пребивалишта лица. С обзиром на то да се ради о одвојеним правним системима, у протеклом периоду није било активности за изједначавање ових права између ових нивоа власти.

Члан 29. Учешће у политичком и јавном животу

210. У извјештајном периоду није било измјена и допуна одредби Изборног закона БиХ које се односе на активно и пасивно политичко право за лица са инвалидитетом у изборном процесу. Постојећи Изборни закон не ускраћује право лицима са инвалидитетом, тако да лица могу да бирају и да буду бирања. Истим Законом и Правилником о начину спровођења избора у Босни и Херцеговини⁸⁸ дефинисано је право лица којима је потребна помоћ, право на помагача при гласању, те је прописан мобилни тим за оне гласаче који због инвалидитета (или других разлога) нису у могућности да изађу на бирачко мјесто. Централна изборна комисија БиХ не води евиденцију о политичком ангажману и интересовању лица са инвалидитетом, нити је имала случајеве да је неко тражио помоћ или исказао неки проблем у вези инвалидности приликом реализације својих права пред Централном изборном комисијом БиХ.

211. По питању остваривања права гласа за лица са инвалидитетом којима је одузета пословна способност, чланом 3.2 став (3) Изборног закона БиХ прописано је да Централни бирачки списак не садржи имена држављана БиХ који су правоснажном одлуком надлежног органа лишени потпуне пословне способности. Ако се лицу одузме пословна способност, брисаће се из Централног бирачког списка, а ако се лицу правоснажном одлуком надлежног органа врати пословна способност, биће уписан у Централни бирачки списак. Што се тиче дјелимично одузете пословне способности о којој одлучују надлежни судови, та лица имају право да бирају и да буду бирања уколико у правоснажном рјешењу надлежног суда није наведено да им је то право одузето. Централна изборна комисија БиХ не посједује евиденцију података у Централном бирачком списку о бирачима којима је одузета пословна способност. Према примљеним информацијама, у протеклом периоду у РС је било више лица са инвалидитетом која су учествовала у изборном процесу, а једно лице са инвалидитетом (ампутирац) је добио мандат у Народној скупштини РС.

Члан 30. Учествовање у културном животу, рекреацији, разоноди и спорту

212. Министарство спољне трговине и економских односа БиХ, на иницијативу Института за интелектуалну својину БиХ, упутило је Савјету министара БиХ Нацрт основа за покретање поступка за приступање БиХ WIPO Уговору из Маракеша за олакшавање приступа објављеним радовима за лица која

⁸⁸ „Службени гласник Босне и Херцеговине“, бр. 69/18

су слијепа, слабовида или на други начин онемогућена да користе штампани материјал. Основ за приступање овом међународном уговору је усвојио Савјет министара 16.10.2019. године и упућен је Предсједништву БиХ. Након тога, биће упућен на ратификацију Парламентарној скупштини БиХ.

213. World Vision БиХ у партнерству са Организацијом ампутираца „УДАС“, у оквиру Пројекта „Интегрисана социо-економска подршка жртвама мина у БиХ“, у посебно креираном сету активности промовисао је право лица са инвалидитетом да учествују у културном и спортском животу на основима једнакости са другима (Турнир у сједећој одбојци, Ликовна колонија и Путуюћа изложба).

214. Библиотека за слијепа и слабовида лица у БиХ у Сарајеву и Специјална библиотека за слијепа и слабовида лица РС у Бањалуци су намијењене пружању библиотекарских услуга за лица оштећеног вида, те општем образовању, информисању и задовољавању културних потреба ових лица.

Ц. КОНКРЕТНЕ ОБАВЕЗЕ (ЧЛАНОВИ ОД 31. ДО 33)

Члан 31. Статистика и прикупљање статистичких података

215. У БиХ и даље нема хармонизованог систематског прикупљања података и вођења евиденције о лицима са инвалидитетом. Евиденције су у складу са узорцима распоређене у три система у сваком ентитету и БДБиХ, а критеријуми нису усклађени, тако да су подаци тешко упоредиви.

216. Путем Пописа становништва, домаћинстава и станова 2013. године у БиХ прикупљени су подаци о лицима са инвалидитетом у складу са препорукама Вашингтонске групе за инвалидитет (скраћени сет питања). Прикупљени подаци се могу разврстати према свим демографским карактеристикама које су биле предмет пописа, што је такође у складу са карактеристикама датим у препоруци. Битно је, ипак, напоменути да су информације дали лично испитаници према самопроцјени испитаника и да су одговори евидентирани онако како их је испитаник дао.

217. Федерални завод за статистику спроводи годишње истраживање из области социјалне заштите на основу Закона о статистици ФБиХ⁸⁹ и Плана спровођења статистичких истраживања од интереса за ФБиХ. Подаци о малолетним и пунолетним лицима са инвалидитетом прикупљају се редовним годишњим истраживањем (Годишњи извјештај о корисницима и облицима социјалне заштите) од центара за социјални рад и служби за социјалну заштиту. Методологија која се примјењује у статистичком истраживању у области социјалне заштите није у потпуности усклађена са међународним прописима и стандардима. Завод континуирано ради на ажурирању методолошких основа, у циљу прикупљања и дисеминације статистичких података у складу са међународним стандардима.

218. Федерално министарство рада и социјалне политике има базу података SOTAC која се користи у имплементацији материјалних надокнада које су Законом о основима социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породице са дјецом ФБиХ утврђене за нератна лица са инвалидитетом и цивилне жртве рата, за све кориснике са подручја ФБиХ који су остварили права по наведеном закону. База је електронска и ажурира се аутоматски у процесу коришћења. Подаци у бази SOTAC укључују варијабле доб, пол, пребивалиште, врсту и узрок инвалидитета, али не укључују националну припадност, социо-економски статус, запослење и препреке.

219. Стратегијом за унапређење права и положаја лица са инвалидитетом у ФБиХ (2016-2021) планирано је увођење система праћења података о лицима са инвалидитетом у складу са Конвенцијом, који треба водити Завод за статистику ФБиХ, а за прикупљање података обавезане су све надлежне институције на свим нивоима власти у ФБиХ.

⁸⁹ „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 63/03 и 9/09

220. Републички завод за статистику РС статистичке индикаторе прикупља у складу са вишегодишњим програмима рада и годишњим плановима рада, заснованим на статистичком Компендијуму ЕУ и другим релевантним статистичким стандардима. Републички завод за статистику РС програме и планове рада развија у сарадњи са осталим произвођачима статистике на нивоу РС, и у оквиру статистичког система БиХ, узимајући у обзир и потребе корисника. За наведена истраживања, подаци се прикупљају у годишњој динамици.

221. Министарство рада и борачко-инвалидске заштите РС је обезбиједило у области борачко-инвалидске заштите, заштите цивилних жртава рата и жртава ратне тортуре вођење евиденција путем примјене Правилника о јединственој матичној евиденцији корисника права у области борачко-инвалидске заштите и заштите цивилних жртава рата⁹⁰ и Правилника о матичној евиденцији корисника права⁹¹, који се односи на евиденцију жртава ратне тортуре.

222. У области рада и запошљавања у РС, у складу са одредбама чланова 44. и 45. Закона о професионалној рехабилитацији, оспособљавању и запошљавању инвалида, воде се евиденције о запосленим лицима са инвалидитетом, а евиденцију води Фонд за професионалну рехабилитацију и запошљавање инвалида на основу Правилника о евиденцијама запослених инвалида⁹². Евиденцију о незапосленим лицима са инвалидитетом води Завод за запошљавање РС. Евиденције о корисницима права из области борачко-инвалидске заштите и заштите цивилних жртава у РС садрже податке разврстане по доби, полу, пребивалишту, националној припадности, врсти инвалидитета, узроку настанка инвалидитета, социо-економском статусу, али и другим карактеристикама. Прикупљени подаци о запосленим и незапосленим лицима са инвалидитетом разврставају се по доби, полу, пребивалишту, врсти инвалидитета, узроку настанка инвалидитета, социо-економском статусу, запослењу и другим карактеристикама које прописују процедуре. У области борачко-инвалидске заштите и заштите цивилних жртава рата у РС, те у области рада и запошљавања, није планирано додатно унаприједити систем статистичког прикупљања и обраде података о лицима са инвалидитетом, јер се сматра да су у складу са Конвенцијом и предметном препоруком.

223. Републички завод за статистику РС у оквиру Статистике социјалне заштите прикупља податке о лицима са инвалидитетом путем редовног статистичког истраживања „Корисници и облици социјалне заштите“ и „Установе социјалне заштите за дјецу, омладину и одрасле ометене у развоју“ (подаци се разврставају према врсти инвалидитета, старости, полу и мјесту пребивалишта). Подаци се прикупљају од центара за социјални рад и служби социјалне заштите, у општинама које немају центре и од установа социјалне заштите које смјештају лица са инвалидитетом. Такође, у оквиру Статистике социјалне заштите, подаци који се прикупљају путем годишњег ESSPROS истраживања (Европски систем интегрисаних статистика социјалне заштите), а везано за инвалидитет, су финансијска издвајања буџетских институција (министарства, фондови и јединице локалних самоуправа) за социјалну заштиту инвалида у РС на укупном нивоу. У податке који се прикупљају путем ESSPROS истраживања спадају: новчане надокнаде, додаци за његу лица са инвалидитетом, надокнаде у натури, инвалидске пензије, пријевремена пензионисања у случају смањене способности за рад, надокнаде у циљу привредне интеграције хендикепираних лица, смјештај лица са инвалидитетом и помоћ у обављању свакодневних послова.

224. Поред наведеног, статистичким истраживањем основног и средњег образовања, Републички завод за статистику РС прикупља податке о броју ученика у специјалним школама по врсти програма, у зависности од врсте инвалидитета, док се у високом образовању прикупљају подаци и о студентима са инвалидитетом.

225. Путем статистичког истраживања основног и средњег образовања, подаци се прикупљају према старости и полу. Подаци о студентима са тешкоћама разврставају се према полу, старости, мјесту пребивалишта, највишој завршеној школи, години студија и начину издржавања за вријеме студирања.

⁹⁰ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 66/12

⁹¹ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 116/18

⁹² „Службени гласник Републике Српске“, бр. 61/12

Члан 33. Примјена и праћење примјене Конвенције на националном нивоу

226. На државном нивоу Министарство за људска права и избјеглице БиХ и Вијеће за лица са инвалидитетом БиХ прате имплементацију Конвенције.

227. У БиХ на свим нивоима власти те у свим надлежним институцијама и даље нису именоване све појединачне контактне тачке за праћење Конвенције. Ипак, кључне институције свих нивоа власти прате имплементацију путем свог рада и кроз имплементацију ентитетских стратегија о правима лица са инвалидитетом, а које су базиране на одредбама Конвенције кроз ентитетска стручна тијела (Координационо тијело Владе Федерације Босне и Херцеговине за праћење, усмјеравање и извјештавање о реализацији активности Стратегије за унапређење права и положаја лица са инвалидитетом у ФБиХ /2016-2021/ и Интерресорно тијело Владе РС за подршку лицима са инвалидитетом).

228. Поред тога, већина министарстава надлежна за питања остваривања права лица са инвалидитетом, у оквиру систематизације радних мјеста, запошљавају службенике који имају прописану обавезу праћења имплементације и извјештавања по Конвенцији.

Д. ПРИЛОЗИ

1. Прилог I уз Извјештај,
2. Ентитетске стратегије:
 - Стратегија за унапређење права и положаја лица са инвалидитетом у ФБиХ 2016-2021;
 - Стратегија унапређења друштвеног положаја лица са инвалидитетом у РС 2017-2026.

ПРИЛОГ УЗ

ДРУГИ И ТРЕЋИ ПЕРИОДИЧНИ ИЗВЈЕШТАЈ О СПРОВОЂЕЊУ КОНВЕНЦИЈЕ О ПРАВИМА ЛИЦА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Финансијска издвајања за подршку удружењима лица са инвалидитетом

Министарство за људска права и избјеглице БиХ је у 2016, 2017. и 2018. години у свом буџету издвојило по 30.000,00 КМ за подршку организацијама лица са инвалидитетом у Босни и Херцеговини. Основни критеријум за додјелјивање ових средстава је промоција људских права лица са инвалидитетом, у складу са одредбама Конвенције о правима лица са инвалидитетом.

Федерално министарство рада и социјалне политике је у 2016, 2017. и 2018. години у свом буџету издвојило по 500.000,00 КМ за подршку у раду организација (савеза/удружења) лица са инвалидитетом у Федерацији БиХ. Основни критеријуми за додјелјивање ових средстава су: регистрације организација у складу са важећим прописима на нивоу Федерације БиХ; да уз сагласност овог министарства у свој назив унесу и назив „Федерација БиХ“; да дјелују барем у два кантона; специфичне потребе популације коју окупљају; остварени посебни резултати у областима од значаја за лица са инвалидитетом, а који су у складу са Политиком у области инвалидности у БиХ, федералном стратегијом за област инвалидности и одредбама Конвенције о правима лица са инвалидитетом, те да уредно подноси извјештаје о намјенском утрошку средстава и извршеном програму са којим аплицира.

Поред овог устаљеног начина буџетске подршке у раду организација лица са инвалидитетом, Федерално министарство рада и социјалне политике сваке године путем јавног позива за финансирање пројеката и програма из средстава дијела прихода остварених у буџету Федерације Босне и Херцеговине, по основу надокнада за приређивање игара на срећу, додјелује средства за програме и пројекте намијењене за задовољавање потреба лица са инвалидитетом, у смислу побољшања животних услова и рада њихових организација. На овај јавни позив могу аплицирати све организације лица са инвалидитетом у Федерацији БиХ, као и организације које пружају подршку лицима са инвалидитетом, без обзира на којем нивоу су регистроване и раде, уколико аплицирани програм задовољава прописану намјену и критеријуме. На годишњем нивоу се по овом програму реализује од 1.500.000,00 до 2.200.000,00 КМ.

Грант средства Федералног министарства за питања бораца и инвалида одбрамбено-ослободилачког рата: Текући трансфери непрофитним организацијама – Удружења проистекла из посљедњег одбрамбено-ослободилачког рата – Преглед по годинама од 2013. до 2019:

Година	Планирано буџетом	Реализовано/извршење
2013.	360.000,00	360.000,00
2014.	360.000,00	360.000,00
2015.	460.000,00	460.000,00
2016.	460.000,00	460.000,00
2017.	460.000,00	460.000,00
2018.	460.000,00	460.000,00
2019.	460.000,00	460.000,00

Министарство рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске је путем грантова вршило буџетска издвајања за подршку организацијама лица са инвалидитетом без обзира на узроке и начин настанка инвалидности, у оквиру своје ресорне надлежности у извјештајном периоду 2013-2019, по годинама како слиједи: 2013. година - 375.000,00 КМ; 2014. година - 300.000,00 КМ; 2015. година - 280.000,00 КМ; 2016. година - 950.500,00 КМ; 2017. година - 950.500,00 КМ; 2018. година - 950.500,00 КМ; 2019. година - 950.500,00 КМ. Из гранта Министарства рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске финансира се подршка за 15 организација и удружења лица са инвалидитетом. Од 2016. године износ средстава је већи због измијењеног начина финансирања подршке кроз пројектно финансирање.

Министарство породице, омладине и спорта Републике Српске путем јавних конкурса врши расподјелу средстава спортским организацијама лица са инвалидитетом, као и спортистима појединцима са инвалидитетом, који својим резултатима доприносе развоју и унапређењу спорта лица са инвалидитетом. У оквиру „Текућег гранта спортским организацијама лица са инвалидитетом у Републици Српској“, који на годишњем нивоу износи 85.000,00 КМ, у складу са Правилником о условима и критеријумима за финансирање носилаца развоја спорта Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 17/10), Министарство у току године подржава рад канцеларија свих спортских савеза лица са инвалидитетом, као и активности спортских организација које дјелују у њиховом оквиру. До 2019. године регистровано је шест спортских савеза лица са инвалидитетом.

Преглед издвајања за невладин сектор из буџетских средстава Републике Српске

Назив конта 2013-2016.	Назив конта 2017-2018.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.*
Текући грантови хуманитарним организацијама и удружењима	Текући грантови хуманитарним организацијама и удружењима	408.230,04	465.792,70	733.525,00	753.200,00	792.999,98	2.072.799,97	549.350,00
Текући грантови спортским и омладинским организацијама и удружењима	Текући грантови спортским и омладинским организацијама и удружењима	2.030.247,37	2.093.086,78	2.378.767,10	1.985.741,91	2.660.507,78	3.516.957,53	1.335.680,32
Текући грантови организацијама и удружењима за афирмацију породице и заштиту права жена, дјече, избјеглих и расељених лица, бораца и лица са инвалидитетом	Текући грантови организацијама и удружењима за афирмацију породице и заштиту права жена, дјече, избјеглих и расељених лица, бораца и лица са инвалидитетом	970.793,96	1.039.033,65	2.127.444,15	1.964.745,50	1.709.275,37	1.726.520,84	553.667,32
Текући грантови организацијама и удружењима у области здравствене и социјалне заштите	Текући грантови организацијама и удружењима у области здравствене и социјалне заштите, заштите животне средине и комуналне дјелатности	1.281.899,69	1.283.892,54	1.557.000,02	155.000,00	173.814,62	771.187,29	0,00
Текући грантови организацијама и удружењима у области економске и привредне	Текући грантови организацијама и удружењима у области економског и привредног	23.000,00	17.895,53	70.480,51	2.000,00	0,00	25.836,00	40.000,00

Остали капитални грантови непрофитним субјектима у земљи	Остали капитални грантови непрофитним субјектима у земљи	0,00	10.000,00	0,00	0,00	20.000,00	1.303.500,00	0,00
		6.319.777,43	6.547.066,61	7.008.756,28	5.165.490,43	5.876.103,38	9.894.936,18	2.640.540,10

**УКУПНА ИЗДВОЈЕНА СРЕДСТВА ЗА ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЛИЦА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ У
БРЧКО ДИСТРИКТУ БИХ У ПЕРИОДУ ОД 1.1.2013. ДО 7.10.2019.**

Назив удружења	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Удружење глувих и наглувих Брчко дистрикта БиХ	15.000,00	13.800,00	15.000,00	15.000,00	15.000,00	15.000,00	15.000,00
Удружење хроничних бубрежних болесника „Бубрег“	2.500,00	3.500,00	2.500,00	52.500,00	32.500,00	105.000,00	65.000,00
Удружење обољелих од мултипле склерозе	3.500,00	4.500,00	3.500,00	2.850,00	13.250,00	11.650,00	18.500,00
Удружење за борбу против шећерне болести	1.500,00	13.800,00	10.000,00	20.000,00	17.000,00	17.000,00	2.000,00
Удружење параплегичара и обољелих од дјечје парализе	15.000,00	13.800,00	20.000,00	15.000,00	52.500,00	30.100,00	19.500,00
Удружење дистрофичара	2.500,00	3.500,00	13.500,00	19.500,00	4.500,00	15.000,00	26.000,00
Удружење обољелих од малигних болести „Брчанско срце“	8.500,00	14.500,00	13.500,00	17.500,00	8.250,00	26.250,00	17.000,00
Удружење грађана оштећеног вида „Луј Брај“	-	-	-	6.000,00	625,00	10.000,00	-
Удружење „Траумал“	2.500,00	3.500,00	2.500,00	2.500,00	2.500,00	5.000,00	15.000,00

Нови прописи донесени у области набавке ортопедских помагала у кантонима ФБиХ

- Одлука и листа о обиму права осигураних лица на кориштење ортопедских и других помагала која се обезбјеђују на терет средстава Завода здравственог осигурања Босанско-подринског кантона Горажде, донесена 23.9.2016. године;

- Одлука о обиму права на кориштење ортопедских и других помагала, стоматолошко-протетске помоћи и стоматолошко-протетских надомјестака Зеничко-добојског кантона („Службене новине Зеничко-добојског кантона“, број 10/18);
- Уредба о обиму, условима и начину остваривања права осигураних лица на кориштење ортопедских и других помагала која се одобравају осигураним лицима у Западнохерцеговачком кантону („Народне новине Жупаније Западнохерцеговачке“, број 3/19);
- Одлука о учествовању осигураних лица у трошковима здравствене заштите на простору Посавског кантона („Народне новине Жупаније Посавске“, бр. 3/19).

ОБРАЗОВАЊЕ

Финансирање из буџета Федералног министарства образовања и науке

Федерално министарство образовања и науке је кроз програм „Помоћ пројектима побољшања инклузивности предшколског и основног образовања“, у периоду 2013-2019. године, издвојило укупно **1.969.372,19 КМ**. У наставку слиједи табеларни преглед издвојених средстава и број подржаних пројеката по годинама.

Година	Број пројеката	Износ у КМ
2013.	50	230.350,00
2014.	9	44.021,19
2015.	35	156.700,00
2016.	46	277.900,00
2017.	87	524.110,00
2018.	68	413.860,00
2019.	50	322.431,00
Укупно:	345	1.969.372,19

Федерално министарство образовања и науке је кроз програм „Подршка студентима са инвалидитетом, држављанима Босне и Херцеговине, који студирају на јавним високошколским установама у Федерацији БиХ“, у периоду 2013-2019. године, издвојило укупно **319.700,00 КМ**. У наставку слиједи табеларни преглед издвојених средстава и број подржаних студената по годинама.

Година	Број студената	Износ у КМ
2013.	5	10.000,00
2014.	14	28.000,00
2015.	28	56.000,00
2016.	18	45.000,00
2017.	47	56.400,00
2018.	57	68.400,00
2019.	43	55.900,00
Укупно:	212	319.700,00

Федерално министарство образовања и науке је кроз програм „Подстицај школовању Рома, држављана Босне и Херцеговине, који студирају на јавним високошколским установама у Федерацији БиХ“, у периоду 2013-2019. године, издвојило укупно **49.800,00 КМ**. У наставку слиједи табеларни преглед издвојених средстава и број подржаних студената по годинама.

Година	Број студената	Износ у КМ
2013.	4	8.000,00
2014.	4	8.000,00
2015.	7	5.600,00
2016.	1	2.000,00
2017.	5	6.000,00
2018.	6	7.200,00
2019.	10	13.000,00
Укупно:	37	49.800,00

Финансирање инклузивног образовања у Републици Српској

У извјештајном периоду за финансирање асистената у буџету Министарства просвјете и културе Републике Српске издвојено је:

Школска година	Број финансираних асистената	Износ средстава Министарства (КМ)
2013/2014.	37	385.000,00
2014/2015.	55	270.000,00
2015/2016.	106	374.540,00
2016/2017.	138	504.250,00
2017/2018.	205	733.960,00
2018/2019.	256	1.022.511,00